

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ»
(Ειδίκευση: ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ)

**Λεξιλογικές επιλογές για τη δήλωση του φύλου
σε νεοέλληνες ποιητές**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
της
Ειρήνης Παναγιωτοπούλου
Πτυχιούχου του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πατρών
(2014)

A.M.: 1013202104010

ΕΠΟΠΤΡΙΑ

Γεωργία Φραγκάκη, Επίκουρη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Καλαμάτα, 2023

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ»
(Ειδικευση: ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ)

**Λεξιλογικές επιλογές για τη δήλωση του φύλου
σε νεοέλληνες ποιητές**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
της
Ειρήνης Παναγιωτοπούλου
Πτυχιούχου του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πατρών
(2014)

A.M.: 1013202104010

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Γεωργία Φραγκάκη, Επίκουρη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου (επόπτρια)
Δήμητρα Δελλή, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου (μέλος)
Ελένα Κουτριάνου, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου (μέλος)

Καλαμάτα, 2023

Ευχαριστίες

Με την παρούσα διπλωματική εργασία ολοκληρώνονται οι σπουδές μου στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών «Αρχαία και Νέα Ελληνική Φιλολογία» με ειδίκευση στη «Νέα Ελληνική Γλώσσα και Φιλολογία» του Τμήματος Φιλολογίας και θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους συνέβαλαν στην εκπόνησή της.

Ευχαριστώ θερμά την επιβλέπουσα της διπλωματικής μου εργασίας, την κυρία Γεωργία Φραγκάκη, για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε εξ αρχής στην ανάθεση του συγκεκριμένου θέματος. Επίσης, η επιστημονική και συμβουλευτική καθοδήγησή της ήταν καθοριστική σε όλα τα στάδια εκπόνησης της εργασίας καθώς και η συμπαράσταση και η υποστήριξή της.

Επίσης, οφείλω να εκφράσω τις ευχαριστίες μου προς τους συναδέλφους μου κυρίως για τη συναισθηματική στήριξη.

Τέλος, ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στην οικογένεια μου για την ψυχολογική στήριξη, τη συμπαράσταση και κατανόησή τους καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	3
Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή	5
Κεφάλαιο 2: Θεωρητικό πλαίσιο	6
2.1 Προσδιορισμός της έννοιας του φύλου	6
2.2 Γλώσσα και φύλο	9
2.3 Μελέτη του φύλου με σώματα κειμένων	11
Κεφάλαιο 3: Δεδομένα και μεθοδολογία	14
Κεφάλαιο 4: Ανάλυση δεδομένων	16
4.1 Ποσοτική ανάλυση	16
4.2 Ποιοτική ανάλυση	22
4.2.1 Σημασίες των μελετώμενων λημμάτων	22
4.2.1.1 Γυναίκα	23
4.2.1.2 Κορίτσι.....	23
4.2.1.3 Άνδρας και άντρας.....	24
4.2.1.4 Αγόρι.....	25
4.2.1.5 Σύγκριση των σημασιών των μελετώμενων λημμάτων.....	26
4.2.2 Συνάψεις των μελετώμενων λημμάτων	27
4.2.2.1 Επιθετικές συνάψεις.....	27
4.2.2.2 Ρηματικές συνάψεις	31
Κεφάλαιο 5: Συμπεράσματα	37
Βιβλιογραφικές αναφορές.....	39
Περίληψη	41
Abstract	42

Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία μελετά λεξιλογικές επιλογές για τη δήλωση του φύλου σε νεοέλληνες ποιητές. Πιο συγκεκριμένα, ασχολείται με τη δήλωση του φύλου με τις λέξεις *γυναίκα* και *άνδρας/άντρας* και *κορίτσι* και *αγόρι* στο έργο δεκαπέντε Ελλήνων ποιητών του 19ου και 20ού αιώνα, όπως είναι διαθέσιμο σε ψηφιακή μορφή στον διαδικτυακό τόπο της *Ανεμόσκαλας*. Η μελέτη των ζητημάτων που αφορούν το φύλο μπορεί να πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο ποικίλων θεωριών της λογοτεχνίας. Στην εργασία αυτή όμως θα ακολουθήσουμε τη θεωρητική και μεθοδολογική προσέγγιση της Γλωσσολογίας Σωμάτων Κειμένων. Ειδικότερα, θα μελετηθεί η συχνότητα χρήσης του συγκεκριμένου λεξιλογίου, οι σημασίες των λέξεων και οι λεξικές τους συνάψεις.

Στο επόμενο κεφάλαιο (2), θα γίνει αναφορά στο θεωρητικό πλαίσιο της προσέγγισης του φύλου. Θα επιχειρήσουμε να προσδιορίσουμε την έννοια του φύλου (2.1), να παρουσιάσουμε τη σχέση της γλώσσας με το φύλο (2.2) και να αναφερθούμε σε παραδείγματα μελέτης του φύλου με σώματα κειμένων (2.3). Στο κεφάλαιο 3 θα παρουσιάσουμε τα δεδομένα της έρευνας και τη μεθοδολογία της ανάλυσής τους, ενώ στο κεφάλαιο 4 θα αναφερθούμε στα αποτελέσματα της ποσοτικής και της ποιοτικής ανάλυσης των δεδομένων. Ειδικότερα, στο 4.1 θα επικεντρωθούμε στην ανάλυση της συχνότητας των λημμάτων που μελετώνται, ενώ στο 4.2 θα εστιάσουμε στη σημασία με την οποία χρησιμοποιούνται τα λήμματα και στις λεξικές τους συνάψεις. Στο κεφάλαιο 5 θα εξαχθούν τα συμπεράσματα της έρευνας, ενώ στο τέλος συγκεντρώνονται οι βιβλιογραφικές αναφορές.

Κεφάλαιο 2: Θεωρητικό πλαίσιο

Στο κεφάλαιο αυτό θα παρουσιαστεί το θεωρητικό πλαίσιο της εργασίας. Αρχικά, θα επιχειρήσουμε τον προσδιορισμό της έννοιας του φύλου, συζητώντας για τη διάκριση σε βιολογικό και κοινωνικό φύλο και την κατασκευή της ταυτότητας φύλου. Στη συνέχεια, θα αναφερθούμε στη σχέση φύλου και γλώσσας και τις γλωσσολογικές έρευνες για το θέμα αυτό ειδικότερα με σώματα κειμένων.

2.1 Προσδιορισμός της έννοιας του φύλου

Ο προσδιορισμός ενός ατόμου ως «άνδρα» ή ως «γυναίκα» φαίνεται να είναι κάτι απλό. Στην πραγματικότητα, ωστόσο, είναι κάτι δύσκολο. Ο Conell (2006: 32) αναφέρει ότι το φύλο, ενώ επιφανειακά φαίνεται άκαμπτο και σταθερό, αν το εξετάσουμε πιο προσεκτικά αποδεικνύεται ότι είναι κάτι ρευστό και αβέβαιο, ένα «φανταστικό μόρφωμα» (βλ. Wittig 2006: 402). Με άλλα λόγια, η διάκριση των ανθρώπων με βάση το φύλο φαίνεται να είναι δεδομένη και φυσικοποιημένη. Έτσι, καθετί που αντιβαίνει σε συμβάσεις όπως, για παράδειγμα, ο γάμος μεταξύ ενός αρσενικού και ενός θηλυκού ατόμου, εκλαμβάνεται ως αφύσικο και κακό. Ωστόσο, οι συμβάσεις αυτές είναι κατασκευάσματα που κατασκευάζονται και στη συνέχεια θεσμοποιούνται από την κοινωνία, την εκπαίδευση, τη θρησκεία και τα ΜΜΕ.

Όπως υποστηρίζει η Martin (2006: 318), ούτε η επιστήμη της Βιολογίας δεν είναι ανεπηρέαστη από στερεοτυπικές αντιλήψεις για τα φύλα, καθώς έχει διαπιστώσει ότι στις περιγραφές της διαδικασίας αναπαραγωγής στον άνθρωπο λανθάνουν στερεότυπα που έχουν διαμορφωθεί από τον τρόπο με τον οποίο ορίζεται πολιτισμικά το θηλυκό και το αρσενικό. Συγχρόνως, η Martin (2006: 322) διαπίστωσε ότι στις ίδιες έρευνες, οι θηλυκές βιολογικές ενέργειες παρουσιάζονται να αξίζουν λιγότερο από τις αρσενικές. Άλλες έρευνες βιολόγων υποστηρίζουν ότι το ωάριο διαθέτει περισσότερο ενεργό ρόλο, αλλά, συγχρόνως, το παρουσιάζουν και ως «ενοχλητικά επιθετικό». Με τον τρόπο αυτό, ενεργοποιείται ένα στερεότυπο, σύμφωνα με το οποίο η γυναίκα εμφανίζεται με την ιδιότητα της «επικίνδυνης και επιθετικής απειλής» (De Beauvoir, 1955: 11-12).

Τις τελευταίες δεκαετίες χρησιμοποιείται ο όρος «κοινωνικό φύλο» (gender) σε αντίθεση με το «βιολογικό φύλο» (sex). Ο όρος αυτός χρησιμοποιήθηκε στην αυγή της δεκαετίας του 1970 από την γνωστή ανθρωπολόγο Ann Oakley και συνδέεται με την ανάπτυξη των Σπουδών Φύλου (Talbot, 2010: 33). Το βιολογικό φύλο σχετίζεται με τις βιολογικές διαφορές ανάμεσα στο αρσενικό και το θηλυκό (π.χ. διαφορά των γαμετών, διαφορά της αναπαραγωγικής λειτουργίας) και γίνεται αντιληπτό ως ένα σταθερό και φυσικό χαρακτηριστικό. Από την άλλη, το κοινωνικό φύλο δεν συνδέεται με τις βιολογικές διαφορές αρσενικού και θηλυκού, αλλά μπορεί να θεωρηθεί ως μια κοινωνική κατασκευή που εξαρτάται από τις πολιτισμικές αντιλήψεις των κοινωνιών και αναφέρεται στη διάκριση σε ανδρικό και γυναικείο.

Ωστόσο, ο διαχωρισμός σε βιολογικό και κοινωνικό φύλο συχνά προκαλεί σύγχυση. Ο λόγος είναι ότι μεταφέρονται από την κοινωνία στο αρσενικό και στο θηλυκό σώμα αξίες, πρότυπα, συμπεριφορές και ταυτότητες τα οποία αποδίδουν την αρσενικότητα ή τη θηλυκότητα και, κατ' επέκταση, την ταυτότητα ενός ατόμου. Με αυτό τον τρόπο, ο όρος «φύλο» καταλήγει να παραπέμπει στο βιολογικό φύλο, επειδή θεωρείται ότι αποτελεί τον δομικό άξονα στον οποίο υπεισέρχονται κοινωνικές και πολιτισμικές επιδράσεις συγκρατώντας τις κατηγορίες των ανδρών και των γυναικών, με ανάλογα και σαφή χαρακτηριστικά (Κογκίδου & Πολίτης, 2006: 38). Με άλλα λόγια, η έννοια του κοινωνικού φύλου είναι στενά συνδεδεμένη με τον τρόπο που η κοινωνία μετασχηματίζει το βιολογικό φύλο σε άνδρα και γυναίκα, προσθέτοντας σε αυτό κοινωνικές και πολιτισμικές αξίες, σύμβολα και ρόλους (Conell, 2006: 33). Τα χαρακτηριστικά αυτά βέβαια προσδιορίζονται από την εκάστοτε κοινωνία και είναι ευμετάβλητα.

Με βάση τη διάκριση σε κοινωνικό και βιολογικό φύλο, έχουμε δύο σταθερά βιολογικά φύλα, το αρσενικό και το θηλυκό, και δύο ευμετάβλητα κοινωνικά φύλα, το ανδρικό και το γυναικείο. Ο διαχωρισμός αυτός όμως, όπως προαναφέρθηκε, ενέχει τον κίνδυνο της σύνδεσης και της εξάρτησης του κοινωνικού από το βιολογικό φύλο. Έτσι, ο όρος «κοινωνικό φύλο» τίθεται υπό αμφισβήτηση. Η αμφισβήτηση αυτή οφείλεται στο ότι η βιολογική διαφορά αντιμετωπίζεται ως «φυσική» και, κατ' επέκταση, ως ένα προκοινωνικό και σταθερό χαρακτηριστικό. Με τον τρόπο αυτό, δημιουργούνται δύο διαφορετικοί και διχοτομικοί κόσμοι, των ανδρών και των γυναικών (Κογκίδου & Πολίτης, 2006: 14).

Η δημιουργία κανονικοτήτων για το αρσενικό και για το θηλυκό φύλο, η φυσικοποίηση του φύλου και η αριστοτελική θέση ότι η ολοκλήρωση ενός ανθρώπου εξαρτάται από το να φτάσει στον τελικό του προορισμό, αποτελούν τα βασικότερα σημεία της θεωρίας του βιολογικού φύλου. Αυτά τα σημεία καθιστούν αμφίβολη τη διάκριση βιολογικού και κοινωνικού φύλου, επειδή το κοινωνικό φύλο καταλήγει να αποτελεί ένα μασκαρεμένο, διχοτομικό και, άρα, βιολογικό φύλο (Μακρή-Τσιλιπάκου, 2010).

Προβληματισμούς για τη διάκριση σε βιολογικό και κοινωνικό φύλο και για την επίδραση του ενός στον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε το άλλο έχουν διατυπώσει αρκετοί/αρκετές μελετητές και μελετήτριες. Πιο συγκεκριμένα, η Delphy (1993: 45) υποστηρίζει ότι το κοινωνικό φύλο προηγείται του βιολογικού και ότι η αναγωγή του βιολογικού φύλου στη φύση και του κοινωνικού φύλου στον πολιτισμό οδηγεί στο να διαιωνίζεται η έμφυλη ιεραρχία, επειδή το κοινωνικό φύλο εξετάζεται από το πρίσμα του βιολογικού. Η τοποθέτηση της Delphy απηχεί την προσέγγιση της De Beauvoir (1955: 56), η οποία αναφέρει ότι τα βιολογικά δεδομένα μπορεί να προσδιορίζουν το πεπρωμένο της γυναίκας, δεν αρκούν όμως για να καθορίσουν την ακριβή ταυτότητα ενός φύλου. Η θέση της αυτή συνοψίζεται στη γνωστή φράση «Γυναίκα δεν γεννιέσαι, αλλά γίνεσαι». Το ίδιο ισχύει και για τους άνδρες. Η De Beauvoir (1955: 61) αναφέρει ότι οι άνθρωποι αποκτούν τον ανδρισμό ή τη θηλυκότητα, βαθμιαία, κατά την πορεία της ζωής τους και είναι κάτι που δεν εξαρτάται από την φύση. Συγκροτούν δηλαδή την προσωπικότητά τους ως άνδρες ή γυναίκες με βάση τον τρόπο συμπεριφοράς τους απέναντι στα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας (De Beauvoir, 1955: 64), υιοθετώντας στην καθημερινή τους ζωή ένα σύνολο ιδιοτήτων που γίνονται αντιληπτές ως ανδρικές ή/και ως γυναικείες (Connell, 2006: 45).

Η θεωρία του Foucault έδωσε μια νέα τροπή στη συζήτηση για το κοινωνικό φύλο. Ο Foucault (1980: 20) υποστηρίζει ότι η πλειονότητα των ανθρώπων μπορεί να συνδυάζει ιδιότητες που εκλαμβάνονται ως αποκλειστικά ανδρικές με άλλες ιδιότητες που θεωρούνται γυναικείες. Σύμφωνα με τη θεωρία του, το κοινωνικό φύλο κατασκευάζεται μέσα από λόγους, δηλαδή αποφάνσεις (statements) με τις οποίες ο άνθρωπος έχει τη δυνατότητα αρχικά να ονοματίζει τα πράγματα και στη συνέχεια να τα κατασκευάσει (Foucault, 1981: 24). Πιο αναλυτικά, η κατασκευή του κοινωνικού φύλου πραγματοποιείται ανάλογα με το πώς το αντιλαμβάνεται ένα υποκείμενο σε διαφορετικές χρονικές περιόδους, τόπους και καταστάσεις, με αποτέλεσμα να είναι πιθανή η παραγωγή πολλαπλών και παροδικών υποκειμενικών θέσεων μέσα στους λόγους. Ακόμη, ο Foucault (1980: 62) διατύπωσε την άποψη ότι η σεξουαλικότητα κατασκευάζεται μέσα από εξουσιαστικούς και ελεγκτικούς λόγους ποικίλων πεδίων, όπως η Βιολογία, η Ηθική, η Ιατρική και η Παιδαγωγική, με στόχο να προσανατολιστεί η σεξουαλικότητα σε ό,τι θεωρείται αποδεκτό σε κάθε εποχή. Η αποδοχή ότι υπάρχουν περισσότερες από μία απόψεις για το σεξ οδήγησε στην κατασκευή διαφορετικών σεξουαλικών αντικειμένων.

Έχοντας ως βάση όσα προαναφέρθηκαν, προκύπτει το συμπέρασμα ότι το φύλο έχει μόνο πολιτισμικό περιεχόμενο. Οι έμφυλες ταυτότητες των υποκειμένων συγκροτούνται με τρόπο ενεργητικό μέσα από ενέργειες και λόγους, ανάλογα με το κοινωνικό πλαίσιο (π.χ. το σπίτι, την εκκλησία, το σχολείο και γενικά όλα τα μέρη στα οποία δραστηριοποιούμαστε καθημερινά). Συνεπώς, δεν μπορούμε να μιλάμε για μία ταυτότητα που κατασκευάζεται, αλλά

για πολλές. Ενδεχομένως, κάποιες από αυτές βρίσκονται σε σύγκρουση λόγω του ότι σε κάθε υποκείμενο εγγράφονται πολλές εμπειρίες που μπορεί να είναι αντιφατικές (Braidotti, 2008: 199).

Στην αρχή της δεκαετίας του 1990, εισάγεται στις σπουδές φύλου ο όρος «queer» για να καλύψει ως όρος-ομπρέλα άτομα που δεν μπορούν να ενταχθούν σε συγκεκριμένο φύλο και καθορισμένη σεξουαλική ταυτότητα. Η θεωρία του queer, η οποία έχει τις ρίζες της στην μεταδομική θεωρία του Foucault, επιχειρεί να ανατρέψει τις ακλόνητες κατηγορίες του φύλου και την ετεροφυλοφιλία (Κανάκης, 2011: 25). Εκλαμβάνει δηλαδή την ταυτότητα ως μια ρευστή έννοια και συγχρόνως ασκεί δριμυία κριτική στην έμφυλη κατηγοριοποίηση (Γιαννακόπουλος, 2006: 44).

Η γνωστότερη από τους μελετητές που έχουν υποστηρίξει τη θεωρία του queer είναι η ανθρωπολόγος Judith Butler, η οποία έχει δεχτεί επιδράσεις από την De Beauvoir και τον Foucault. Κύρια θέση της αποτελεί ότι η έμφυλη και η σεξουαλική ταυτότητα επιβάλλονται μέσω ποικίλων περιορισμών και απαγορεύσεων. Το κοινωνικό και το βιολογικό φύλο, κατά την Butler (2009: 34), κατασκευάζονται πολιτισμικά. Πιο συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι η φαινομενική φυσικότητα του βιολογικού φύλου παράγεται «λογοθετικά» μέσα από πολλαπλούς επιστημονικούς λόγους, με σκοπό την εξυπηρέτηση συμφερόντων πολιτικής ή κοινωνικής τάξης, τα οποία είναι φορείς εξουσίας και καθορίζουν τι επιτρέπεται και τι απαγορεύεται. Επίσης, αμφισβητεί τη μορφή της σεξουαλικότητας που επιβάλλει η διάκριση σε βιολογικό και κοινωνικό φύλο, δηλαδή την ετεροφυλοφιλία. Έτσι, μέσα από το έργο της επιχειρεί την απονομιμοποίησή της.

Μια βασική έννοια σε σχέση με την κατασκευή του φύλου, κατά την Butler (2011: 59), είναι η επιτελεστικότητα (performativity), που συνδέεται με τη δυνατότητα γλωσσικών εκφορών να οδηγούν στην τέλεση πράξεων.¹ Η έννοια της επιτελεστικότητας στάθηκε σημαντική για την επεξήγηση του φύλου ως μιας σειράς επιτελέσεων οι οποίες παράγουν «άνδρες» ή «γυναίκες», αλλά μπορεί και να αποκλίνουν από τις νόρμες του φύλου. Συναφής με την έννοια της επιτελεστικότητας είναι εκείνη της επισφάλειας (precarity). Σύμφωνα με την Butler (1993: 69), η επισφάλεια είναι συνυφασμένη με την έλλειψη αναγνώρισης. Από την άποψη της επισφάλειας έχουν συνδεθεί, κατά την Butler (2011: 67), ομάδες ατόμων όπως γυναίκες, queers, διεμφυλικά άτομα, αλλά και άτομα τα οποία προέρχονται από μειονότητες. Η επισφάλεια είναι μια συνθήκη κοινωνικού χαρακτήρα, αλλά σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί ταυτότητα.

Δύο είναι οι βασικές προσεγγίσεις στην ταυτότητα φύλου, η ουσιοκρατική (essentialist) και η κατασκευαστική (constructionist). Η ουσιοκρατική προσέγγιση υποστηρίζει ότι το φύλο ορίζεται με βάση τα βιολογικά χαρακτηριστικά των ατόμων. Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, γίνεται διάκριση σε δύο φύλα, άνδρες και γυναίκες, με συγκεκριμένες ιδιότητες, πάγια χαρακτηριστικά και πρακτικές, τα οποία βασίζονται σε κυρίαρχα ιδεολογικά στερεότυπα. Στον αντίποδα, σύμφωνα με την κατασκευαστική προσέγγιση, οι ταυτότητες του φύλου δεν αποτελούν μια εσωτερική ιδιότητα του ατόμου, αλλά κάτι επίκτητο. Πιο αναλυτικά, η ταυτότητα φύλου σε κάθε άτομο αποκτάται μέσω του λόγου και άλλων σημειωτικών συστημάτων που υπάρχουν στο σύνολο των κοινοτήτων στις οποίες συμμετέχει ένα άτομο (Αρχάκης & Τσάκωνα, 2011: 50). Επιπρόσθετα, η κατασκευαστική προσέγγιση είναι συνυφασμένη με την επιτελεστικότητα. Έτσι, οι έμφυλες ταυτότητες έχουν μια δυναμική διάσταση και, συνεπώς, δεν μπορούν να ταυτιστούν με το ανδρικό ή το γυναικείο φύλο. Για τον λόγο αυτό καθίσταται αδύνατη η ουσιοκρατική τους μελέτη.

Η ταυτότητα φύλου βασίζεται στην περίσταση και στο πλαίσιο της επικοινωνίας. Το αποτέλεσμα είναι ότι μπορεί να μην αναδύεται μία, αλλά πολλές ταυτότητες για το ίδιο

¹ Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα επιτελεστικής γλωσσικής εκφοράς προέρχεται από τη γαμήλια τελετή, όταν ο ιερέας λέει: «Νυμφεύεται ο δούλος του Θεού ... τη δούλη του Θεού ...». Εδώ, αν δεν ειπωθεί η συγκεκριμένη γλωσσική εκφορά, δεν μπορεί να τελεστεί η πράξη του γάμου.

υποκείμενο, οι οποίες μπορεί να είναι και αντιφατικές, όπως έχουμε ήδη αναφέρει. Η εμφάνιση του πλήθους αυτού των ταυτοτήτων πραγματοποιείται κατά τη διάρκεια μιας διεπίδρασης με συνομιλιακό χαρακτήρα, επειδή το άτομο, μέσω της γλώσσας, έχει τη δυνατότητα να κατασκευάσει ποικίλες πτυχές της ταυτότητάς του (Λαμπροπούλου, 2014: 410).

Η ταυτότητα, κατά τον Giddens (1992: 32), δεν αποτελεί κάτι δεδομένο, το οποίο παραμένει αναλλοίωτο στον χρόνο, αλλά πρόκειται για μια διαρκή δημιουργία μέσα από αναστοχασμό και αναπροσαρμογή σε κάθε περίπτωση. Έτσι, η ταυτότητα δεν αποτελεί την αντικειμενική περιγραφή κάποιων χαρακτηριστικών, αλλά βασίζεται στη δύναμη που έχει η αφήγηση, όπου ο αφηγητής παρουσιάζει τον εαυτό του. Με άλλα λόγια, η ταυτότητα κάθε ατόμου κατασκευάζεται από την ικανότητά του να συνεχίζει μια αφήγηση σε αλληλεπίδραση με τα γεγονότα της καθημερινότητάς του και όχι με βάση τη συμπεριφορά του ή τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζεται από το περιβάλλον του (Giddens, 1992: 50).

2.2 Γλώσσα και φύλο

Το φύλο, και ειδικότερα η σχέση του φύλου με τη γλώσσα, μελετάται και από την Κοινωνιογλωσσολογία. Η Κοινωνιογλωσσολογία αποτελεί έναν κλάδο της Γλωσσολογίας, ο οποίος γεννήθηκε ως αντίδραση στην μέχρι τότε επικρατούσα γλωσσολογία (Αρχάκης & Κονδύλη, 2002: 31). Ο κλάδος αυτός έθεσε ως στόχο να καταρρίψει τον μύθο περί γλωσσικής ομοιογένειας, τον οποίο ανέπτυξαν οι φορμαλιστικές προσεγγίσεις. Στην προσπάθεια αυτή αναδείχθηκαν αρχικά διαφορές ως προς τη χρήση της γλώσσας ανάμεσα σε άτομα και σύνολα ατόμων, έχοντας ως βάση αφηρημένες κοινωνικές κατηγορίες, όπως για παράδειγμα η κοινωνική τάξη, το φύλο και η ηλικία, και χαρακτηριστικά της περιστασης επικοινωνίας, όπως το αν πρόκειται για επίσημη ή ανεπίσημη περίπτωση και η ανάλογη προσοχή που δίνουμε στο λόγο μας. Η πρώιμη συσχετιστική γλωσσολογία αποπειράθηκε να εξετάσει τύπους οι οποίοι παρουσίαζαν ποικιλία σε κάποιο από τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης, όπως η μορφολογία, σε σχέση με τέτοια κοινωνικά χαρακτηριστικά. Στο στάδιο αυτό, η διάκριση του φύλου έγινε με έναν εύκολο τρόπο διαχωρισμού των ανθρώπων σε δύο μεγάλες τάξεις και στηριζόταν κυρίως σε βιολογικά χαρακτηριστικά, παρά στην κοινωνική συγκρότηση του έμφυλου εαυτού μέσω συγκεκριμένων πρακτικών (Κανάκης, 2022: 164).

Στην κοινωνιογλωσσολογία, η συζήτηση για το φύλο ακολουθεί στενά τόσο τις πολιτικές εξελίξεις στο πλαίσιο των φεμινιστικών κινημάτων, όσο και τον σχετικό προβληματισμό στις κοινωνικές επιστήμες. Βασική για την ερευνητική δραστηριότητα υπήρξε η αποσύνδεση του φύλου από την Βιολογία, καθώς η άποψη της βιολογικής διαφοράς είχε επιστρατευθεί για την αιτιολόγηση των ανισοτήτων και της καταπίεσης των γυναικών (Cameron & Kulick, 2003: 43). Επιπρόσθετα, είναι αξιοπρόσεκτο ότι στις πρώτες χρονολογικά κοινωνιογλωσσολογικές μελέτες για την ποικιλότητα, στις οποίες οι γυναίκες εμφανίζουν αυξημένα ποσοστά χρήσης της πρότυπης γλώσσας, οι ίδιες αντιμετωπίζονται ως μια ιδιόζουσα περίπτωση που χρήζει ερμηνείας και όχι οι άνδρες, οι οποίοι αποκλίνουν περισσότερο από την πρότυπη γλώσσα (Holmes, 2016: 210). Οι διαφορές που παρατηρήθηκαν στην ομιλία των ανδρών και των γυναικών έγινε προσπάθεια να ερμηνευθούν με βάση ποικίλες θεωρίες. Οι σημαντικότερες από αυτές είναι η προσέγγιση της υστέρησης, η προσέγγιση της διαφοράς, η προσέγγιση της κυριαρχίας και εκείνη της κοινωνικής κατασκευής, η οποία είναι και η πιο πρόσφατη.

Αρχικά, η προσέγγιση της υστέρησης περιγράφει τη «γλώσσα των γυναικών» ως ένα στοιχείο που δείχνει αδυναμία σε σύγκριση με τη γλώσσα που μιλούν οι άνδρες (Κανάκης, 2022: 168). Η προσέγγιση αυτή προέρχεται από το στερεότυπο ότι οι γυναίκες πρέπει να μάθουν να μιλούν όπως και οι άνδρες. Παρ' όλα αυτά, το να μιλά κάποιος για παραγωγή ανίσχυρου λόγου από τις γυναίκες δεν σημαίνει ότι αναγνωρίζει υστέρηση. Γι' αυτό το λόγο η θεωρία αυτή αμφισβητείται στην εποχή μας.

Βασική εκπρόσωπος της θεωρίας της διαφοράς αποτελεί η Deborah Tannen, η οποία στο έργο της *You Just Don't Understand* εστιάζει στη γλωσσική διαφοροποίηση ως αποτέλεσμα

της έμφυλης κοινωνικοποίησης (Tannen, 1990: 68), ενισχύοντας έτσι και την προσέγγιση ότι το κοινωνικό φύλο είναι άσχετο με την επιστήμη της Βιολογίας. Το βιβλίο αυτό αποτέλεσε το έναυσμα για ανάλογο περιεχομένου βιβλία, τα οποία εκφράζουν τη θέση ότι οι άνδρες και οι γυναίκες δεν μπορούν να συνεννοηθούν μεταξύ τους (Μακρή-Τσιλιπάκου, 2010).

Μια ακόμη προσέγγιση αποτελεί η θεωρία της κυριαρχίας, η οποία έχει μακρά ιστορία στο φεμινιστικό χώρο. Η Tannen, από την πλευρά της, εξέφρασε την άποψη ότι η θεωρία της κυριαρχίας είναι ήσσονος σημασίας και με αυτό τον τρόπο ήρθε σε ρήξη με εκπροσώπους του τρίτου κύματος του φεμινισμού, οι οποίες υποστήριζαν ότι είναι αδύνατο να εξηγηθεί η έμφυλη διαφοροποίηση χωρίς να αναφερθούμε στην πατριαρχία. Ωστόσο, αν γίνεται λόγος για διαφορές που μοιάζουν σαν να προέκυψαν εκτός πλαισίου της πατριαρχικής κυριαρχίας και αποκλεισμού των γυναικών από πεδία κοινωνικής δράσης μοιάζει σαν να θεωρούμε τις διαφορές στο πεδίο της κοινωνικοποίησης ζήτημα έμφυλης ιδιοσυγκρασίας, κάτι που δεν γίνεται αποδεκτό από το τρίτο κύμα του φεμινισμού.

Τέλος, η προσέγγιση της κοινωνικής κατασκευής, για την οποία έχουμε κάνει λόγο στο προηγούμενο υποκεφάλαιο, είναι η νεότερη θεωρία που έχει αναπτυχθεί και βασίζεται στην αρχή της επιτελεστικότητας (Butler 1993: 80), αλλά και στη θεωρία του *queer*, που αμφισβήτησε την έννοια της ταυτότητας όπως είχε διαμορφωθεί μέχρι τότε (Γιαννακόπουλος, 2006: 127). Στο πλαίσιο αυτό το φύλο προσεγγίζεται ως επιτελεστικότητα, γίνεται δηλαδή η προσπάθεια να ιδωθεί ο λόγος σαν μια μορφή δράσης (Schilling, 2011: 110). Οι ερευνητές στις μέρες μας εκλαμβάνουν το φύλο και τη σεξουαλικότητα ως κάτι ρευστό που κατασκευάζεται κάθε φορά μέσα στην αλληλεπίδραση. Παράλληλα όμως δεν αγνοούν το γεγονός ότι υπάρχουν προσδοκίες για τη συμπεριφορά ενός ατόμου ανάλογα με το βιολογικό του φύλο, οι οποίες συχνά οδηγούν στην ανάπτυξη στερεοτύπων (Schilling, 2011: 124).

Τα στερεότυπα αυτά συχνά παράγονται και αναπαράγονται μέσα από τη χρήση της γλώσσας. Για παράδειγμα, χαρακτηρισμοί, όπως *αληθινός άντρας* (βλ. Τσοκαλίδου, 2001) ή *γυναϊκούλα* για αναφορά σε έναν άντρα σημαίνουν κάτι περισσότερο από τη απόδοση βιολογικών χαρακτηριστικών σε έναν άντρα ή την μικρή γυναίκα αντίστοιχα. Αντίθετα, ο χαρακτηρισμός *αληθινός άντρας* εννοεί ότι υπάρχουν συγκεκριμένα κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά που κάνουν κάποιον άντρα και ο χαρακτηρισμός *γυναϊκούλα* είναι ένας ιδιαίτερα υποτιμητικός χαρακτηρισμός (βλ. Μιχάλη, 2019: 37). Συνεπώς, η γλώσσα, στους χαρακτηρισμούς αυτούς λειτουργεί συμβολικά: αφενός ανταποκρίνεται σε στερεότυπα και αφετέρου στην προσδοκώμενη από την κοινωνία γυναικοπρεπή ή ανδροπρεπή συμπεριφορά (Μακρή-Τσιλιπάκου, 2010).

Στα προηγούμενα παραδείγματα ο γλωσσικός σεξισμός είναι εμφανής. Όπως παρατηρεί η Τσοκαλίδου (2001), λέξεις που δηλώνουν την έννοια «γυναίκα» διαθέτουν μειωτικές συνδηλώσεις, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται αρνητικές προκαταλήψεις προς τις γυναίκες. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα γλωσσικού σεξισμού είναι οι λέξεις *αντράκι* και *γυναϊκάκι*, η πρώτη από τις οποίες έχει θετική σημασία, ενώ η δεύτερη αρνητική. Άλλο παράδειγμα αποτελούν οι σύνθετες λέξεις με δεύτερο συνθετικό που αναφέρεται σε γυναίκες, όπως για παράδειγμα η λέξη *παλιόγυναϊκο*.

Εκτός από την αρνητική αξιολόγηση που μπορεί να έχουν λέξεις που αναφέρονται σε γυναίκες, στη γλώσσα παρατηρείται το φαινόμενο του να μην είναι εύκολη η κατονομασία γυναικών λ.χ. στον επαγγελματικό χώρο. Σε αρκετά επαγγέλματα κυρίως υψηλού κύρους (π.χ. *δικηγόρος*) και επαγγέλματα που στερεοτυπικά θεωρούνται αντρικά (π.χ. *πυροσβέστης*) δεν υπάρχουν ή δεν χρησιμοποιούνται συχνά τύποι με θηλυκές καταλήξεις. Έτσι, συνήθως λέμε *ο φιλόλογος*, *η φιλόλογος* και η διάκριση γίνεται με το αρσενικό ή θηλυκό άρθρο, ενώ λέμε *ο σερβιτόρος*, *η σερβιτόρα*. Υπάρχουν ή μπορούν να δημιουργηθούν και τύποι με θηλυκή κατάληξη όπως *δικηγορίνα* ή *φιλολογίνα*, αλλά ή δεν συνηθίζονται, δεν προτιμώνται σε επίσημες περιστάσεις (Pavlidou, 2003) ή θεωρούνται υποτιμητικές για τις γυναίκες στις οποίες

αναφέρονται (ίσως γιατί παλαιότερα *δικηγόρινα* μπορεί να αποκαλούνταν και η σύζυγος δικηγόρου).

2.3 Μελέτη του φύλου με σώματα κειμένων

Μελέτες για τη δήλωση του φύλου έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια και με τη χρήση σωμάτων κειμένων. Ως «σώμα κειμένων» (corpus) μπορεί να θεωρηθεί μια συστηματική συλλογή γλωσσικών δεδομένων, τα οποία συλλέχθηκαν με φυσικό τρόπο και όχι με πειραματικές διαδικασίες (Γούτσος & Φραγκάκη, 2015: 91). Βασικά στοιχεία για ένα σώμα κειμένων είναι η ύπαρξη κριτηρίων για τον σχεδιασμό του, η αυθεντικότητα των κειμένων που περιλαμβάνει, αλλά και η δυνατότητα γενικεύσεων των ευρημάτων, την οποία μπορούν να προσφέρουν ως πηγή πληροφοριών για μια γλωσσική ποικιλία ή για ολόκληρη τη γλώσσα, ανάλογα με τα δεδομένα που περιλαμβάνουν. Οι αναλύσεις με σώματα κειμένων διαφέρουν, μεταξύ άλλων, από άλλες προσεγγίσεις ως προς το ότι η έρευνα γίνεται σε μεγαλύτερο όγκο δεδομένων, τα οποία έχουν συλλεχθεί με συστηματικό τρόπο.

Έρευνες για το φύλο με σώματα κειμένων έχουν γίνει κυρίως για τα αγγλικά, ενώ λιγότερες έχουν γίνει και για τα ελληνικά. Οι έρευνες αυτές επικεντρώνονται στη μελέτη λεξιλογίου που δηλώνει το φύλο όπως τα αντιθετικά ζεύγη *άνδρας-γυναίκα* και *αγόρι-κορίτσι* σε ποικιλία γραπτών κυρίως κειμενικών ειδών (π.χ. λογοτεχνία, δημοσιογραφικά κείμενα). Μια από τις πρώτες έρευνες με σώματα κειμένων στα αγγλικά έγινε από τους Sigley και Holmes (2002), οι οποίοι μελέτησαν τη χρήση των ουσιαστικών *girl* και *boy*. Παρότι θα ήταν αναμενόμενο οι λέξεις αυτές να δηλώνουν κυρίως ανήλικα άτομα, βρέθηκε ότι δηλώνουν και ενήλικους. Είναι μάλιστα ιδιαίτερα σημαντικό ότι παρουσιάζεται η εξής ασυμμετρία: η λέξη *girl* χρησιμοποιείται παραπάνω από τρεις φορές περισσότερο σε σχέση με τη λέξη *boy* για να δηλώσει ενήλικο άτομο.

Ένα άλλο παράδειγμα έρευνας με σώματα κειμένων είναι εκείνο των Cermakova και Mahlberg (2021), οι οποίες μελέτησαν τη δήλωση του φύλου στα αγγλικά, σε ένα σώμα κειμένων έργων παιδικής λογοτεχνίας του 19ου αιώνα. Πιο συγκεκριμένα, εντόπισαν λεξιλόγιο (και ειδικότερα ουσιαστικά) που χρησιμοποιείται για τη δήλωση του φύλου με υψηλή συχνότητα, το οποίο ταξινόμησαν σε ομάδες με σημασιολογικά κριτήρια. Στην ταξινόμησή τους αντιμετωπίζουν το φύλο δυαδικά, ενώ ουσιαστικά όπως τα *children* (παιδιά) και *people, persons* (άνθρωποι) χαρακτηρίστηκαν ως ασαφή. Από τα 50 συχνότερα ουσιαστικά που δηλώνουν το φύλο μόνο τα 14 αφορούσαν γυναίκες (Cermakova & Mahlberg, 2021: 128). Βρέθηκε επίσης ότι η λέξη *boy* (αγόρι) έχει μεγαλύτερη συχνότητα σε σχέση με την λέξη *girl* (κορίτσι), ενώ με μεγαλύτερη συχνότητα απαντά η λέξη *man* (άνδρας) έναντι του *woman* (γυναίκα). Ειδικότερα, μελετήθηκε η λέξη *mother* (μητέρα), η οποία, σε αντίθεση με τα προηγούμενα, είναι η συχνότερη από τη λέξη *father* (πατέρας). Η έρευνά τους έδειξε ότι υπάρχει σαφής διαχωρισμός ανάμεσα σε ιδιωτική και δημόσια ζωή, ο οποίος σχετίζεται με τα δύο φύλα, καθώς οι πατέρες παρουσιάζονται ως περισσότερο ενεργοί στο να βρίσκονται εκτός σπιτιού. Όπως παρατηρούν οι ερευνήτριες, τέτοιου είδους αναλύσεις είναι σημαντικές αν λάβουμε υπόψη την επίδραση που ασκεί η παιδική λογοτεχνία στον πραγματικό κόσμο. Η παιδική λογοτεχνία δεν αποτελεί μόνο μια κατασκευή για παιδιά, αλλά συγχρόνως και μια γλωσσική πηγή, η οποία τα καλεί να λάβουν μέρος ενεργά στον κόσμο.

Για τα ελληνικά ένα παράδειγμα έρευνας για το φύλο με σώματα κειμένων αποτελεί το Goutsos και Fragaki (2009). Οι δύο ερευνητές μελέτησαν την κατασκευή του φύλου σε σώμα κειμένων δημοσιογραφικού λόγου, περίπου 2,5 εκατομμυρίων λέξεων, που περιλάμβανε δεδομένα ίσου μεγέθους από τρεις πηγές: άρθρα εφημερίδων, περιοδικά ποικίλης ύλης και γυναικεία και αντρικά περιοδικά. Σε αυτά τα δεδομένα αναζητήθηκαν οι λέξεις *άνδρας/άντρας*, *γυναίκα*, *αγόρι* και *κορίτσι*. Όπως βρέθηκε, από άποψη συχνότητας το λεξιλόγιο που δηλώνει θηλυκά πρόσωπα υπερσχύει του αντίστοιχου για τα αρσενικά πρόσωπα. Έτσι, το ουσιαστικό *γυναίκα* εμφανίζεται με αναλογία 2 προς 1 έναντι του *άνδρας/ άντρας*, ενώ το *κορίτσι* με

αναλογία 1^{1/2} προς 1 έναντι της λέξης *αγόρι* (Goutsos & Fragaki, 2009: 321-322). Οι αναλογίες αυτές, κατά τους Goutsos και Fragaki (2009), δεν οφείλονται σε μια προσπάθεια να εξισορροπηθεί η άνιση μεταχείριση των ανδρών και των γυναικών, αλλά μπορεί να υποδηλώνει ότι το θηλυκό αντιμετωπίζεται ως σηματοδεδεμένο στα δημοσιογραφικά κείμενα που μελετήθηκαν. Επίσης, η χρήση των *γυναίκα* και *άντρας/άνδρας* είναι συχνότερη από τη χρήση των *αγόρι* και *κορίτσι* (Goutsos & Fragaki, 2009: 322), κάτι που μάλλον συνδέεται με το κοινό των εφημερίδων και των περιοδικών, τα οποία είναι έντυπα για ενηλίκους.

Εκτός από τη συχνότητα, μελετήθηκαν και οι σημασίες των λέξεων, για τις οποίες παρατηρήθηκε ότι υπάρχουν κοινές σημασίες, αλλά και σημασίες που συνδέονται αποκλειστικά με το ένα ή το άλλο φύλο. Οι σημασίες για τα λήμματα *άντρας/άνδρας* και *γυναίκα* είναι κοινές στην περίπτωση που δηλώνονται (α) εκπρόσωποι του ενός ή του άλλου φύλου, (β) όταν δηλώνεται ο σύζυγος ή η σύζυγος, (γ) όταν συνδυάζονται με επαγγελματικά, (δ) όταν δηλώνεται το ενήλικο άτομο, σε αντίθεση με το παιδί. Σημασίες που εντοπίζονται μόνο για τις γυναίκες αφορούν τις γυναίκες ως παράνομα πρόσωπα (κυρίως πόρνες) και βοηθητικό προσωπικό. Αντίθετα, για τους άνδρες εμφανίζεται μια χρήση που συνδέεται με τον άνδρα στον στερεοτυπικό ρόλο του «ισχυρού φύλου». Τα λήμματα *αγόρι* και *κορίτσι* έχουν κοινές σημασίες, όπως όταν γίνεται λόγος για την ηλικία των προσώπων στα οποία αναφέρονται. Ωστόσο, το λήμμα *κορίτσι* εμφανίζει και διαφορετικές σημασίες, μεταξύ των οποίων οι σημασίες της πόρνης και της νεαρής ενήλικης. Στα γυναικεία περιοδικά, η λέξη *κορίτσι* εμφανίζεται σε περιβάλλοντα θετικής αξιολόγησης με συνάψεις από τα σημασιολογικά πεδία της εργασίας, των σχέσεων κ.λπ.

Συμπερασματικά, η έρευνα των Goutsos και Fragaki (2009) ανέδειξε την ασυμμετρία ως προς την αντιμετώπιση των δύο φύλων, ενδείξεις της οποίας βρέθηκαν στη συχνότητα χρήσης του λεξιλογίου και στις κοινές και διαφορετικές σημασίες τους. Επιπλέον, όπως φάνηκε από την ανάλυση των συνάψεων των λέξεων, οι συνάψεις του λήμματος *γυναίκα* είτε έχουν αρνητική σημασία είτε δίνουν έμφαση στην προσπάθεια των γυναικών να συμμετάσχουν στη δημόσια ζωή. Αντίθετα, οι αποκλειστικές λεξικές συνάψεις του λήμματος *άνδρας/άντρας* σχετίζονται με τα επιτεύγματα που έχουν πετύχει οι άνδρες στη δημόσια ζωή. Έτσι, οι διαφορετικές συχνότητες των σημασιών των λέξεων υπερτονίζουν στερεοτυπικές απόψεις για τους άνδρες και τις γυναίκες. Επίσης, η έρευνα επιβεβαίωσε και για τα ελληνικά την παρατήρηση των Sigley και Holmes (2002) ότι η λέξη *κορίτσι* αναφέρεται σε μεγαλύτερο ηλικιακό εύρος σε σχέση με τη λέξη *αγόρι*.

Οι Fragaki και Goutsos έχουν πραγματοποιήσει και μια δεύτερη έρευνα (2015), η οποία έχει ως αντικείμενο τη λεξιλογική δήλωση του φύλου στον προφορικό λόγο. Τα ουσιαστικά τα οποία εξετάστηκαν ήταν τα αντιθετικά ζεύγη *άνδρας/άντρας-γυναίκα*, *αγόρι-κορίτσι* και *αγόρι-κοπέλα/κοπελιά*. Το σώμα κειμένων που αναλύθηκε αποτελούνταν από περίπου 600.000 λέξεις προφορικού καθημερινού λόγου. Μελετήθηκε η συχνότητα χρήσης του παραπάνω λεξιλογίου, οι σημασίες του, αλλά και η χρήση του σε σχέση με το φύλο των ομιλητών/ομιλητριών και τα αποτελέσματα συγκρίθηκαν με εκείνα της έρευνας σε εφημερίδες και περιοδικά στο Goutsos και Fragaki (2009). Σε συμφωνία με το Goutsos και Fragaki (2009) και σε αυτή την έρευνα βρέθηκε ότι οι λέξεις που αναφέρονται σε γυναίκες υπερισχύουν από άποψη συχνότητας έναντι εκείνων που δηλώνουν άντρες (72% για τις γυναίκες έναντι 28% για τους άντρες). Υψηλή συχνότητα χρήσης εμφάνισε το ουσιαστικό *κοπέλα*. Τα *άνδρας/άντρας* και *γυναίκα* βρέθηκε ότι χρησιμοποιούνται με παρόμοιες σημασίες, όπως του εκπροσώπου του βιολογικού φύλου και του/της συζύγου ή του/της συντρόφου. Ανάλογες σημασίες εμφανίζονται και για τα ουσιαστικά που αναφέρονται σε νεότερα σε ηλικία άτομα. Αξίζει, τέλος, να σημειωθεί ότι πολύ συχνά το λεξιλόγιο που αναφέρεται στα δύο φύλα συνεμφανίζεται. Η αναφορά στο ένα φύλο φαίνεται ότι προκαλεί την αναφορά και στο άλλο.

Η ανάλυση στο Κεφάλαιο 4 της παρούσας εργασίας θα ακολουθήσει την προσέγγιση των Goutsos και Fragaki (2009) και Fragaki και Goutsos (2015) και θα μελετήσει τη συχνότητα

χρήσης του λεξιλογίου που δηλώνει το φύλο σε συνδυασμό με τις σημασίες των λέξεων και τις λεξικές τους συνάψεις.

Κεφάλαιο 3: Δεδομένα και μεθοδολογία

Τα δεδομένα της έρευνας προέρχονται από την *Ανεμόσκαλα* (<https://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/tools/concordance/index.html>), ένα διαδικτυακό εργαλείο που έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο των *Ψηφίδων για την ελληνική γλώσσα* από το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας (Ακριτίδου, 2021). Το εργαλείο αυτό παρέχει πρόσβαση στο έργο δεκαπέντε Ελλήνων ποιητών του 19ου και 20ού αιώνα είτε μόνο με τη δυνατότητα αναζήτησης λέξεων και τη δημιουργία συμφραστικών πινάκων για τη μελέτη τους είτε σε συνδυασμό με τη δυνατότητα να ανατρέξουμε στα πλήρη κείμενά τους. Για τους ποιητές για τους οποίους δεν έχει εξασφαλιστεί άδεια δημοσίευσης του συνολικού τους έργου, ο χρήστης έχει τη δυνατότητα αναζήτησης λέξεων, αλλά χωρίς πρόσβαση στο πλήρες κείμενο.

Οι δυνατότητες που παρέχονται από την *Ανεμόσκαλα* περιλαμβάνουν την εμφάνιση λημματολογίων, την επισκόπηση έτοιμων καταλόγων λέξεων και τη δημιουργία Συμφραστικών Πινάκων Λέξεων (ΣΠΛ). Ο χρήστης επίσης μπορεί να αναζητήσει λέξεις στο σύνολο των ποιητικών έργων ή σε συγκεκριμένα έργα ή ποιητές (π.χ. αναζήτηση για κάθε ποιητή ξεχωριστά, για κάθε συλλογή ξεχωριστά ή για συνδυασμό ποιητών της επιλογής του).

Ο Συμφραστικός Πίνακας Λέξεων (ΣΠΛ) (concordance) περιλαμβάνει όλες τις εμφανίσεις της λέξης που αναζητούμε (στα κείμενα στα οποία την αναζητούμε) μαζί με τα άμεσα συμφραζόμενά της (Γούτσος & Φραγκάκη, 2015: 93-95). Η λέξη που αναζητούμε ονομάζεται *κομβική λέξη* και εμφανίζεται στο κέντρο κάθε γραμμής του συμφραστικού πίνακα. Χάρη στους ΣΠΛ έχουμε τη δυνατότητα να διαπιστώσουμε τις άμεσες συνταγματικές σχέσεις της κομβικής λέξης, δηλαδή τα ευρύτερα σύνολα στα οποία χρησιμοποιείται (Γούτσος & Φραγκάκη, 2015: 69-70).

Οι χρήσεις ενός ΣΠΛ μπορεί να είναι, μεταξύ άλλων, φιλολογικές, γλωσσολογικές, λεξικογραφικές και διδακτικές (πρβλ. Ακριτίδου, 2021). Γλωσσολογικά με την ανάλυση ΣΠΛ μπορούμε να διατυπώσουμε παρατηρήσεις για τη σημασία και τη χρήση των λέξεων που μας ενδιαφέρουν στα κείμενα που μελετάμε. Ειδικότερα για τη λογοτεχνία, ένας τέτοιος πίνακας μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την ανίχνευση θεμάτων, μοτίβων και εικόνων και να αξιοποιηθεί στη μελέτη του ύφους και της μετρικής των στίχων. Παράλληλα, οι πίνακες αυτοί αποτελούν πολύτιμο εργαλείο για την ανάλυση και τη μελέτη της μακροδομής και της μικροδομής ενός λογοτεχνικού κειμένου.

Στον Πίνακα 1 παρουσιάζονται οι ποιητές των οποίων το έργο περιλαμβάνεται στην *Ανεμόσκαλα* και οι οποίοι μελετήθηκαν στην παρούσα έρευνα, καθώς και οι δυνατότητες αλληλεπίδρασης με το έργο τους.

Συμφραστικοί πίνακες λέξεων & σώματα κειμένων	Συμφραστικοί πίνακες λέξεων
Μανόλης Αναγνωστάκης (1925-2005)	Νίκος Εγγονόπουλος (1907-1985)
Αριστοτέλης Βαλαωρίτης (1824-1879)	Οδυσσέας Ελύτης (1911-1996)
Κώστας Βάρναλης (1884-1974)	Γιάννης Ρίτσος (1909-1990)
Κ.Π. Καβάφης (1863-1933)	Άγγελος Σικελιανός (1884-1951)
Ανδρέας Κάλβος (1792-1869)	Τάκης Σινόπουλος (1917-1981)
Κώστας Καρυωτάκης (1896-1928)	
Κωστής Παλαμάς (1859-1943)	
Μίλτος Σαχτούρης (1919-2005)	
Γιώργος Σεφέρης (1900-1971)	
Διονύσιος Σολωμός (1798-1857)	

Πίνακας 1. Ποιητές το έργο των οποίων περιλαμβάνεται στην *Ανεμόσκαλα*

Οι ποιητές το έργο των οποίων περιλαμβάνεται στην *Ανεμόσκαλα* καλύπτουν ένα μεγάλο χρονικό εύρος και προέρχονται από ποικιλία λογοτεχνικών ρευμάτων και παραδόσεων. Αναλυτικά, οι Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, Ανδρέας Κάλβος και Διονύσιος Σολωμός αποτελούν εκπροσώπους της Επτανησιακής σχολής (Πολίτης, 1983: 243), ενώ ο Κωστής Παλαμάς αποτελεί την κυρίαρχη φυσιογνωμία της «Γενιάς του 1880» (Κόκορης, 2015: 144). Στις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, μπορούν να καταταχθούν οι ποιητές Κ.Π. Καβάφης, Κώστας Βάρναλης, Άγγελος Σικελιανός και Κώστας Καρυωτάκης. Επίσης, η «Γενιά του 1930» εκπροσωπείται στην *Ανεμόσκαλα* από τους Γιώργο Σεφέρη, Γιάννη Ρίτσο και Οδυσσέα Ελύτη. Οι υπόλοιποι ανήκουν στην πρώτη ποιητική μεταπολεμική γενιά. Συγκεκριμένα, ο Μανόλης Αναγνωστάκης είναι εκφραστής μιας κοινωνικής-πολιτικής ποίησης, ενώ ο Τάκης Σινόπουλος ασχολήθηκε ιδιαίτερα με την αναζήτηση νέων δομών και πέτυχε θετικά αποτελέσματα στο πεδίο της εσωτερικής συνέπειας. Τέλος, οι Νίκος Εγγονόπουλος και Μίλτος Σαχτούρης ανήκουν στους εκπροσώπους του υπερρεαλισμού, «αν και το έργο του Εγγονόπουλου παρουσιάζει δείγματα έλλογου στοιχείου» (Κόκορης, 2015: 146).

Στο έργο όλων των ποιητών χωριστά αναζητήθηκαν όλοι οι τύποι (σε ενικό και πληθυντικό αριθμό και σε όλες τις πτώσεις) των εξής λημμάτων που δηλώνουν το φύλο: *άνδρας/ άντρας, γυναίκα, αγόρι και κορίτσι*. Σε γενικές γραμμές, η έρευνα ακολουθεί τη μεθοδολογία που εφαρμόστηκε στο Goutsos και Fragaki (2009). Με βάση τους συμφραστικούς πίνακες που δημιουργήθηκαν για κάθε λήμμα υπολογίστηκε η συχνότητα εμφάνισης κάθε λήμματος στο έργο κάθε ποιητή που περιλαμβάνεται στην *Ανεμόσκαλα*. Το γεγονός ότι δεν γνωρίζουμε το σύνολο των λέξεων του σώματος κειμένων που έχει δημιουργηθεί για κάθε ποιητή, καθώς και το ότι τα έργα κάθε ποιητή που έχουν συλλεχθεί δεν είναι ισοδύναμα σε μεταξύ τους σε αριθμό λέξεων δυσχεραίνει τη σύγκριση της συχνότητας των λημμάτων μεταξύ των ποιητών. Καθώς το μέγεθος των δεδομένων για κάθε ποιητή είναι διαφορετικό, η μόνη σύγκριση που μπορεί να γίνει είναι των αναλογιών της συχνότητας των λημμάτων σε κάθε ποιητή.

Ύστερα από την ποσοτική ανάλυση των δεδομένων προχωρήσαμε στην ποιοτική ανάλυσή τους. Αρχικά μελετήθηκαν οι σημασίες των λημμάτων με βάση τους συμφραστικούς τους πίνακες. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, στην *Ανεμόσκαλα* δεν έχουμε πρόσβαση σε ολόκληρα τα ποιήματα όλων των ποιητών, με αποτέλεσμα σε ορισμένες περιπτώσεις να μην μπορούμε να αναφερθούμε στο ευρύτερο συγκείμενο των λέξεων έτσι ώστε να επιλύσουμε περιπτώσεις στις οποίες η σημασία δεν είναι σαφής. Στη συνέχεια, εντοπίστηκαν οι λεξικές συνάψεις των μελετώμενων λημμάτων, δηλαδή οι αυθαίρετες συζεύξεις τους με άλλες λέξεις σε συνταγματικό επίπεδο (Γούτσος & Φραγκάκη, 2015: 82). Οι φυσικοί ομιλητές μιας γλώσσας, παρότι υποσυνείδητα γνωρίζουν τις συνήθεις συνάψεις μιας λέξης σε αντίθεση με τους ομιλητές μιας γλώσσας ως ξένης, δεν έχουν πάντοτε τη δυνατότητα να δώσουν λεπτομερή στοιχεία για τις συνάψεις όσο αυτά που προκύπτουν από την ανάλυση των σωμάτων κειμένων (Θώμου, 2003).

Παρότι στη σύγχρονη Γλωσσολογία σωμάτων κειμένων η συχνότητα συνεμφάνισης δύο λέξεων είναι πολύ σημαντική για να μιλήσουμε για λεξική σύναψη και χρησιμοποιούνται ποικίλα στατιστικά τεστ για να υπολογιστεί, στην εργασία αυτή ακολουθούμε τον ορισμό του Sinclair (1991 στο Γούτσος & Φραγκάκη, 2015: 83): «Σύναψη είναι η συνεμφάνιση δύο ή περισσότερων λέξεων σε ένα μικρό διάστημα μέσα στο κείμενο». Συνεπώς, εντοπίζουμε τις λεξικές συνάψεις μέσα από τη μελέτη των Συμφραστικών Πινάκων Λέξεων, χωρίς να εφαρμόζουμε στατιστικά τεστ. Η επιλογή αυτή συνδέεται και με το είδος των κειμένων που μελετάμε, το οποίο εμφανίζει μεγάλη δημιουργικότητα και στο οποίο δεν είναι αναμενόμενο να υπάρχει συχνή επανάληψη συγκεκριμένων συνάψεων παρά νεολογισμοί και δημιουργικές συνάψεις. Αφού συγκεντρώθηκαν οι λεξικές συνάψεις των λέξεων που μας ενδιαφέρουν οργανώθηκαν σε σημασιολογικά πεδία, προκειμένου να φανεί αν υπάρχουν ασυμμετρίες ανάμεσα στα δύο φύλα.

Κεφάλαιο 4: Ανάλυση δεδομένων

Στο κεφάλαιο αυτό θα παρουσιαστεί η ποσοτική (4.1) και η ποιοτική (4.2) ανάλυση των δεδομένων της έρευνας. Η πρώτη θα επικεντρωθεί στη μελέτη των συχνοτήτων των λημμάτων που μελετώνται, ενώ η δεύτερη θα εστιάσει στη σημασία με την οποία χρησιμοποιούνται τα λήμματα και στις λεξικές τους συνάψεις.

4.1 Ποσοτική ανάλυση

Τα ευρήματα σε σχέση με τη συχνότητα εμφάνισης των λημμάτων που δηλώνουν το φύλο στο σύνολο του έργου των ποιητών που περιλαμβάνονται στην *Ανεμόσκαλα* δίνονται στον Πίνακα 2.

Λήμματα	Συχνότητα εμφάνισης	Σύνολο
<i>γυναίκα</i>	2048	2566
<i>κορίτσι</i>	518	
<i>άνδρας/άντρας</i>	595	
<i>αγόρι</i>	236	831
Σύνολο		3397

Πίνακας 2. Συχνότητα εμφάνισης των λημμάτων στο σύνολο του έργου των ποιητών της *Ανεμόσκαλας*

Όπως φαίνεται από τον Πίνακα, συχνότερα από όλα τα λήμματα εμφανίζεται το λήμμα *γυναίκα* με 2048 εμφανίσεις και ακολουθεί με μεγάλη διαφορά το λήμμα *άνδρας/άντρας* (595 εμφανίσεις, περισσότερο από τρεις φορές σπανιότερο). Τρίτο σε σειρά είναι το λήμμα *κορίτσι*, το οποίο εμφανίζεται 518 φορές και τέταρτο το *αγόρι* με 236 εμφανίσεις (περισσότερο από δύο φορές σπανιότερο από το *κορίτσι*). Όπως φαίνεται από τα αθροίσματα στον Πίνακα 2, οι λέξεις που δηλώνουν γυναίκες, μεγαλύτερης ή μικρότερης ηλικίας, είναι περίπου τρεις φορές συχνότερες από τις λέξεις που δηλώνουν άντρες, μεγαλύτερης ή μικρότερης ηλικίας (2566 έναντι 831 σε σύνολο 3397 εμφανίσεων). Επίσης, οι λέξεις που αφορούν ενήλικες γυναίκες και ενήλικους άντρες (*γυναίκα* και *άνδρας/άντρας*) είναι συχνότερες από τις αντίστοιχες που δηλώνουν άτομα και των δύο φύλων μικρότερα σε ηλικία (*κορίτσι* και *αγόρι*).

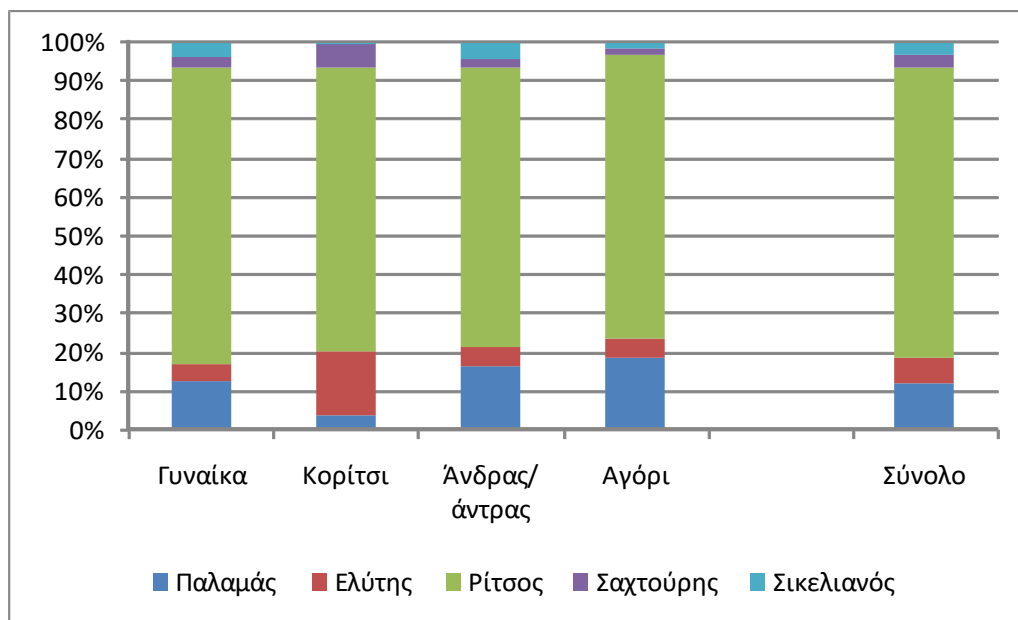
Η κυριαρχία του θηλυκού σε σχέση με το αρσενικό αποτελεί ένα ενδιαφέρον στοιχείο, ειδικότερα αν λάβουμε υπόψη ότι όλοι οι ποιητές των οποίων το έργο μελετάται ήταν άνδρες. Με άλλα λόγια, οι συγκεκριμένοι ποιητές αφιέρωσαν περισσότερους στίχους στις *γυναίκες* και τα *κορίτσια* και όχι στους *άνδρες* και τα *αγόρια*. Το εύρημα αυτό θέτει και το ερώτημα αν η επιλογή αυτή συνδέεται με τη θεματική των ποιημάτων κάποιων από αυτούς αν η γυναίκα αποτελεί μια θεματική ευρύτερα της ποίησης ή αν συνδέεται με το γεγονός ότι οι ίδιοι είναι άνδρες. Στη συνέχεια θα δοθούν στοιχεία για τη συχνότητα χρήσης των λημμάτων αυτών από καθένα ποιητή. Καθώς όμως στην *Ανεμόσκαλα* δεν περιλαμβάνεται το έργο καμίας ποιήτριας, δεν μπορούμε να συγκρίνουμε για να ελέγξουμε κατά πόσον η συχνότερη αναφορά σε γυναίκες συνδέεται με το φύλο του ποιητή/της ποιήτριας.

Στον Πίνακα 3 παρουσιάζεται η συχνότητα εμφάνισης των μελετώμενων λημμάτων ανά ποιητή. Όπως φαίνεται από τον Πίνακα, σε όλους τους ποιητές κυριαρχεί η αναφορά στην γυναίκα έναντι του άνδρα. Από τους δύο τύπους που χρησιμοποιούνται για την αναφορά στους άνδρες κατά πολύ συχνότερος είναι ο *άντρας* (560 εμφανίσεις) έναντι του *άνδρας* (35 εμφανίσεις). Τον τύπο *άνδρας* χρησιμοποιούν περισσότερο οι Καβάφης και Κάλβος, ενώ δεν τον χρησιμοποιούν καθόλου οι Βάρναλης, Σεφέρης, Σικελιανός και Σινόπουλος. Επιπλέον, κανένας από τους εκπροσώπους της Επτανησιακής ποίησης, δηλαδή τους Βαλαωρίτη, Κάλβο και Σολωμό, δεν χρησιμοποιεί τις λέξεις *κορίτσι* και *αγόρι*.

Λήμματα	Αναγνοστάκης	Βαλαωρίτης	Βάρναλης	Ελύτης	Καβάφης	Κάλβος	Καρυωτάκης	Παλαμάς	Ρίτσος	Σαχτούρης	Σεφέρης	Σικελιανός	Σολωμός	Εγγονόπουλος	Σινόπουλος	Σύνολο
γυναίκα	22	14	34	72	10	7	4	193	1372	41	53	66	58	43	59	2048
κορίτσι	8	0	3	73	0	0	3	14	373	27	4	1	0	4	8	518
άνδρας/άντρας	2	13	15	23	8	13	8	95	335	8	9	32	12	2	20	595
άντρας	1	7	15	22	0	2	7	94	334	7	9	32	9	1	20	560
άνδρας	1	6	0	1	8	11	1	1	1	1	0	0	3	1	0	35
αγόρι	1	0	5	13	4	0	1	37	166	4	1	3	0	1	0	236

Πίνακας 3. Συχνότητα εμφάνισης των λημμάτων που δηλώνουν το φύλο στους ποιητές της Ανεμόσκαλας

Τις περισσότερες αναφορές στο φύλο με τη χρήση του λεξιλογίου που μελετάμε κάνουν οι ποιητές Ρίτσος, Παλαμάς, Ελύτης, Σικελιανός και Σαχτούρης. Στο Γράφημα 1 παρουσιάζονται οι αναλογίες στη συχνότητα χρήσης των λημμάτων ανά ποιητή.

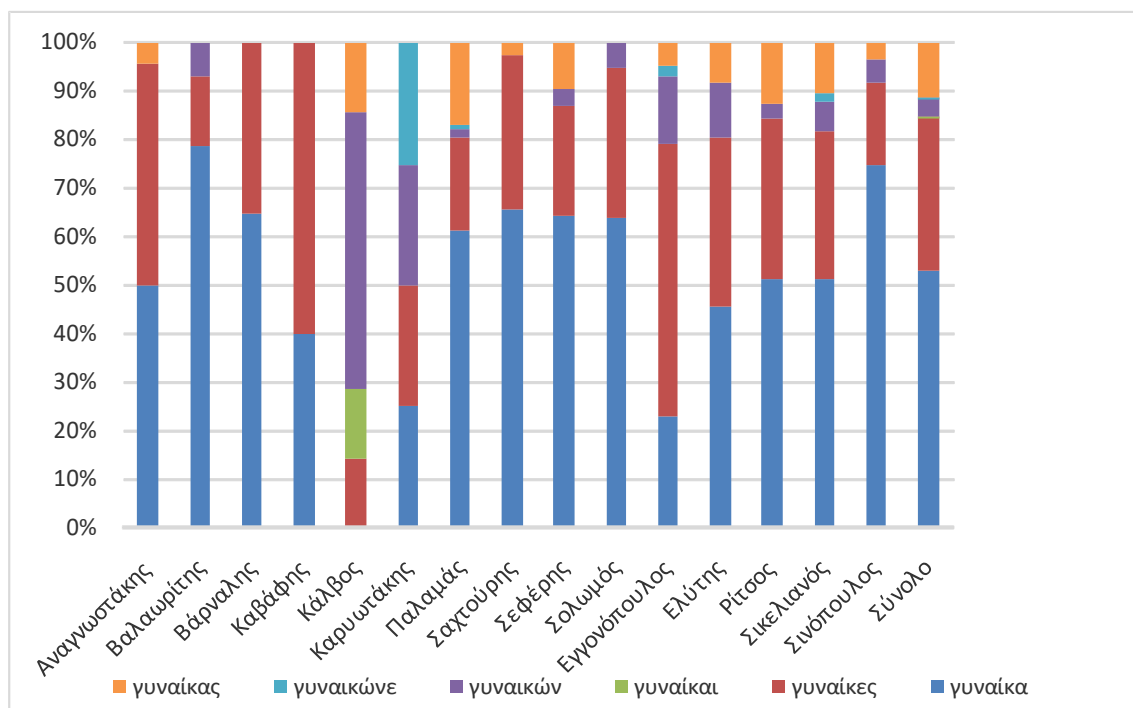

Γράφημα 1. Αναλογίες των λημμάτων που δηλώνουν το φύλο στους πέντε ποιητές με τα περισσότερα σχετικά λήμματα

Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε από το Γράφημα, ο Ρίτσος χρησιμοποιεί περισσότερο από τους υπόλοιπους τα συγκεκριμένα λήμματα για να δηλώσει το φύλο. Οι διαφορές στη συχνότητα χρήσης των λημμάτων από τον Ρίτσο είναι μικρές, με μια προτίμηση στο λήμμα *γυναίκα*. Ο Ελύτης πάλι δείχνει προτίμηση στη συχνότερη χρήση του λήμματος

κορίτσι, όπως και ο Σαχτούρης, ενώ ο Παλαμάς χρησιμοποιεί συχνότερα το λήμμα *αγόρι* και δευτερευόντως τον *άντρα*. Τέλος, ο Σικελιανός χρησιμοποιεί συχνότερα τα λήμματα που αναφέρονται στα ενήλικα άτομα και των δύο φύλων (*γυναίκα* και *άντρας*) σε σχέση με αυτά που αναφέρονται στα ανήλικα άτομα των δύο φύλων.

Στο Γράφημα 2 απεικονίζεται η συχνότητα με την οποία εντοπίζονται οι τύποι του λήμματος *γυναίκα* σε κάθε ποιητή.

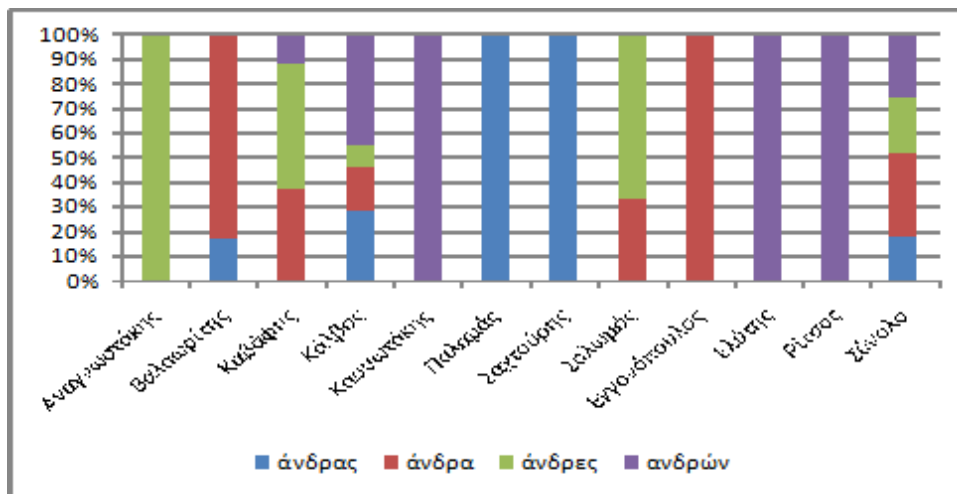
Γράφημα 2. Συχνότητα χρήσης των τύπων του λήμματος *γυναίκα* ανά ποιητή

Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε, το λήμμα *γυναίκα* εμφανίζεται στους μισούς περίπου ποιητές (Βαλαωρίτης, Βάρναλης, Παλαμάς, Σαχτούρης, Σεφέρης, Σολωμός, Σινόπουλος) συχνότερα στον ενικό αριθμό στον τύπο *γυναίκα*. Αντίθετα, στον Καβάφη, τον Κάλβο, τον Καρυωτάκη και τον Εγγονόπουλο συχνότεροι είναι οι τύποι του πληθυντικού αριθμού.² Ειδικότερα, στον Κάλβο και στον Καρυωτάκη είναι ιδιαίτερα συχνός και ο τύπος της γενικής πληθυντικού, κάτι που δεν συνηθίζεται στο σύνολο των ποιητών. Ο αριθμός και η πτώση στην οποία εμφανίζεται το λήμμα *γυναίκα* στο έργο των ποιητών μπορεί να συνδέεται με τις αναπαραστάσεις των γυναικών στο έργο τους, αν πρόκειται δηλαδή για συγκεκριμένα πρόσωπα, για εκπροσώπους του φύλου ή ομάδες γυναικών, αλλά και για τον τρόπο με τον οποίο δρουν, δέχονται τη δράση άλλων προσώπων κ.λπ. Για να μπορέσουμε να διατυπώσουμε πιο συγκεκριμένες παρατηρήσεις σε σχέση με αυτά τα ζητήματα πρέπει να προχωρήσουμε στην ποιοτική ανάλυση του λήμματος.

Στα δύο επόμενα γραφήματα θα παρουσιαστεί η συχνότητα χρήσης των τύπων των λημμάτων *άνδρας* και *άντρας*, το πρώτο από τα οποία περιέχει το λόγιο συμφωνικό σύμπλεγμα *νδ*, ενώ το δεύτερο το δημοτικό συμφωνικό σύμπλεγμα *ντ*. Ο τύπος *άνδρας* μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι μάλλον είναι πιο συχνός στον πιο επίσημο γραπτό λόγο, σε αντίθεση με τον τύπο *άντρας*. Γενικά οι δύο τύποι θεωρούνται ισοδύναμοι από άποψη σημασίας. Σύμφωνα όμως με το Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας (Χαραλαμπίκης, 2014) σε ορισμένες σημασίες μπορεί να συνηθίζεται ο ένας έναντι του άλλου τύπου.

² Ο τύπος *γυναίκαί*, ο οποίος είναι εσφαλμένος, καθώς το ουσιαστικό ανήκει στα τριτόκλιτα, χρησιμοποιείται μόνο από τον Κάλβο (βλ. σχετική παρατήρηση του Mackridge, 2019: 17).

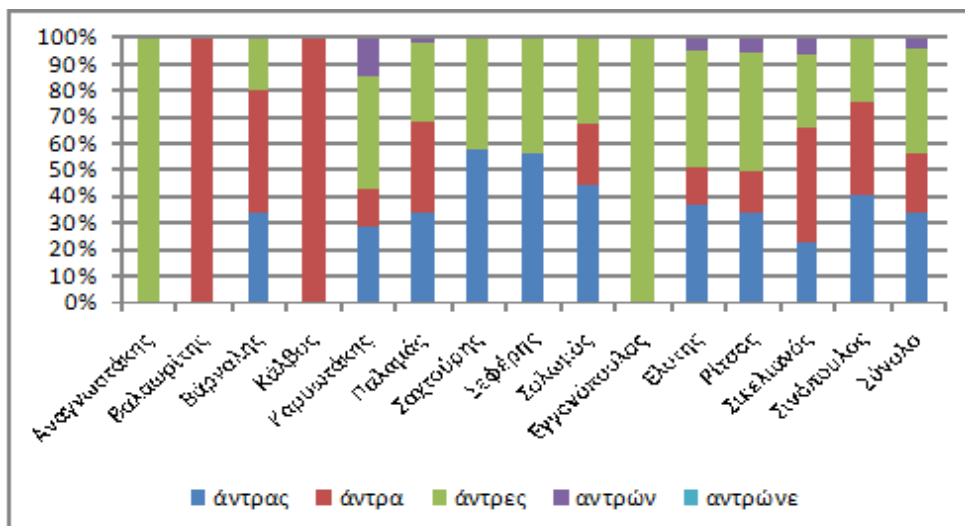
Στο Γράφημα 3 παρουσιάζονται οι τύποι του λήμματος *άνδρας* στο έργο όλων των ποιητών στην *Ανεμόσκαλα*. Το λήμμα δεν εμφανίζεται στο έργο των Βάρναλη, Σεφέρη, Σικελιανού και Σινόπουλου.

Γράφημα 3. Συχνότητα χρήσης των τύπων του λήμματος *άνδρας* ανά ποιητή

Από τα στοιχεία για το σύνολο των εμφανίσεων σε όλους τους ποιητές παρατηρούμε ότι οι πλάγιες πτώσεις του λήμματος είναι γενικά συχνότερες. Επίσης, ορισμένοι ποιητές χρησιμοποιούν μόνο έναν αριθμό και μάλιστα σε έναν τύπο του λήμματος. Οι Βαλαωρίτης, Παλαμάς, Σαχτούρης και Εγγονόπουλος χρησιμοποιούν το *άνδρας* μόνο στον ενικό αριθμό (ο πρώτος και ο τελευταίος κυρίως στην αιτιατική, ενώ οι Παλαμάς και Σαχτούρης στην ονομαστική). Αντίθετα, οι Αναγνωστάκης, Καρυωτάκης, Ελύτης και Ρίτσος μόνο στον πληθυντικό (ο πρώτος στην ονομαστική και οι υπόλοιποι στη γενική). Ο Καβάφης και ο Σολωμός χρησιμοποιούν και τους δύο αριθμούς, με συχνότερο (έστω και για λίγο) τον πληθυντικό. Τέλος, ο Κάλβος χρησιμοποιεί το λήμμα κυρίως στον πληθυντικό, καθώς ο τύπος *άνδρας* στους στίχους του δεν πρέπει να προσμετρηθεί στην ονομαστική του ενικού, αλλά στην αιτιατική του πληθυντικού, αφού ο ποιητής γράφει στην καθαρεύουσα (Πολίτης, 1983: 154).

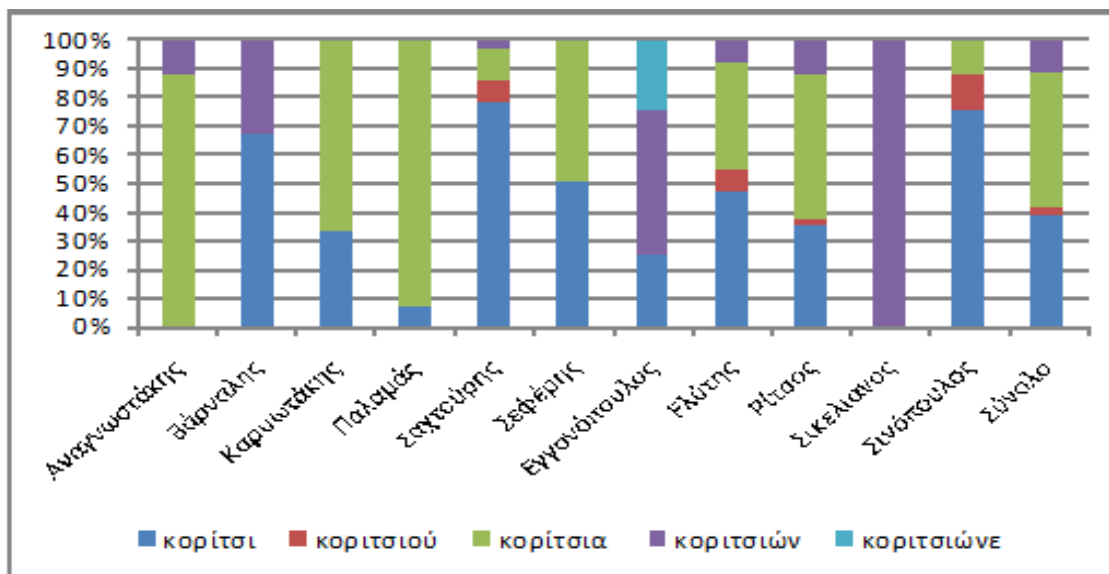
Στο Γράφημα 4 παρουσιάζονται οι τύποι του λήμματος *άντρας*, το οποίο δεν εμφανίζεται μόνο στο έργο του Καβάφη στην *Ανεμόσκαλα*. Οι υπόλοιποι ποιητές επιλέγουν τη χρήση του λήμματος *άντρας* έναντι του *άνδρας* για λόγους που μπορεί να συνδέονται με τη συζήτηση που έγινε παραπάνω για τα δύο λήμματα. Ένας από τους λόγους αυτούς μπορεί να είναι η κυριαρχία της δημοτικής έναντι της καθαρεύουσας στην ποίηση από την δεκαετία του 1880 (Κόκορης, 2015). Η παγίωση της δημοτικής στην ποίηση οφείλεται στην έκδοση του περιοδικού *Ραμπάγας*, από τους Βλ. Γαβριηλίδη και Κ. Τριαντάφυλλο. Στο περιοδικό αυτό έκαναν την πρώτη εμφάνισή τους ποιητές όπως ο Δροσίνης, ο Παλαμάς και ο Πολέμης (Πολίτης, 1983: 186). Οι ποιητές αυτοί, με τα πρωτόλειά τους, επέφεραν πλήγματα στην καθαρεύουσα και τον αθηναϊκό ρομαντισμό, ο οποίος είχε παρακμάσει. Επίσης, και η επτανησιακή ποίηση, με κυρίαρχη μορφή τον Σολωμό, είχε ήδη δείξει την προτίμησή της προς την δημοτική.

Γράφημα 4. Συχνότητα χρήσης των τύπων του λήμματος *άντρας* ανά ποιητή

Όπως παρατηρείται στο Γράφημα 4, και για αυτό το λήμμα υπάρχουν ποιητές που χρησιμοποιούν κατ' αποκλειστικότητα έναν τύπο. Για παράδειγμα, οι Αναγνωστάκης και Εγγονόπουλος χρησιμοποιούν μόνο την ονομαστική πληθυντικού. Ο Αναγνωστάκης χρησιμοποιεί μόνο ονομαστική πληθυντικού και με τον τύπο *άνδρες*, ενώ ο Εγγονόπουλος χρησιμοποιεί μόνο τον τύπο *άντρες* στον πληθυντικό και μόνο τον τύπο *άνδρα* στον ενικό (βλ. Γράφημα 3). Αντίθετα, ο Βαλαωρίτης και ο Κάλβος χρησιμοποιούν μόνο τον τύπο *άντρα*. Ο Βαλαωρίτης εμφανίζει προτίμηση στην ίδια πτώση και αριθμό και για τον τύπο *άνδρα*, ενώ ο Κάλβος για τον πληθυντικό συνηθίζει να χρησιμοποιεί τους τύπους *άνδρες* και *ανδρών* (βλ. Γράφημα 3). Από τα παραπάνω φαίνεται ότι, με εξαίρεση τους Βάρναλη, Σεφέρη, Σικελιανό και Σινόπουλο, που δεν χρησιμοποιούν το λήμμα *άνδρας*, οι υπόλοιποι ποιητές εναλλάσσουν τη χρήση του *άνδρας* και του *άντρας* είτε με συστηματικότητα, όπως με τη χρήση διαφορετικού λήμματος για τον ενικό και για τον πληθυντικό, φαινόμενο το οποίο παρατηρείται στην ποίηση του Κάλβου, είτε για τους ίδιους αριθμούς και πτώσεις όπως βλέπουμε στο μελετώμενο έργο του Αναγνωστάκη. Για να προσδιορίσουμε αν αυτές οι επιλογές συνδέονται με τη σημασία των λέξεων, με το ύφος κ.λπ. χρειάζεται ανάλυση των λημμάτων στους συμφραστικούς τους πίνακες.

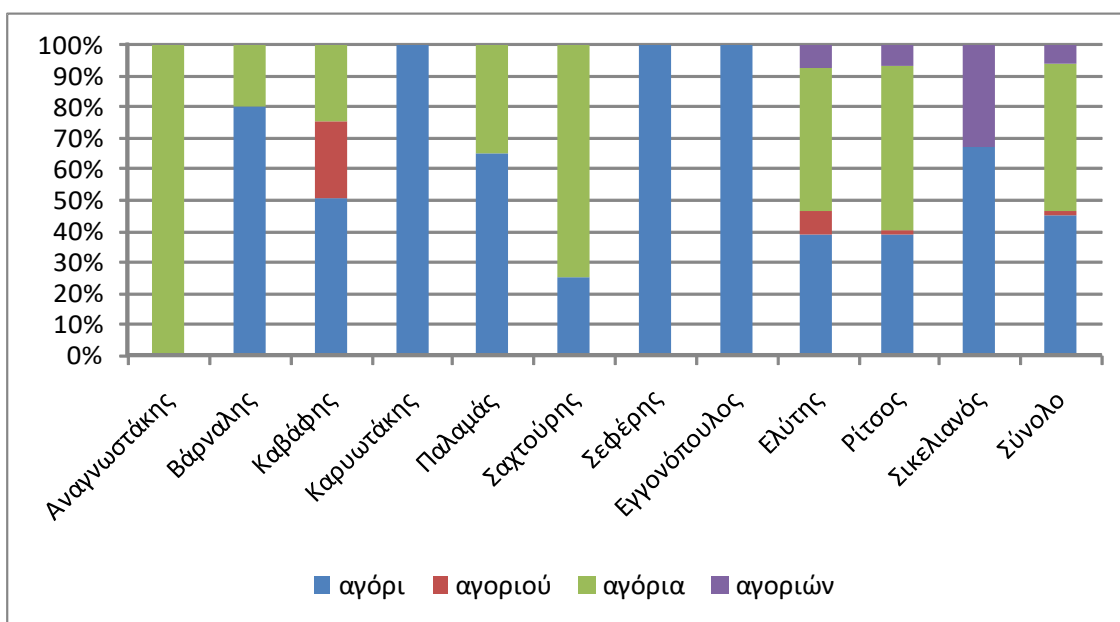
Στο Γράφημα 5 παρουσιάζονται τα ποσοτικά στοιχεία για τους τύπους του λήμματος *κορίτσι*. Το λήμμα δεν εμφανίζεται στους Βαλαωρίτη, Καβάφη, Κάλβο και Σολωμό. Η απουσία του μπορεί να είναι ένδειξη ότι στους συγκεκριμένους ποιητές δεν υπάρχει αυτή η θεματική ή ότι χρησιμοποιούν άλλες λέξεις για να αναφερθούν στα κορίτσια, όπως τον τύπο *κοράσι*, που απαντά στον Σολωμό.

Γράφημα 5. Συχνότητα χρήσης των τύπων του λήμματος *κορίτσι* ανά ποιητή

Το λήμμα στον πληθυντικό αριθμό χρησιμοποιούν κυρίως οι Αναγνωστάκης, Καρυωτάκης, Παλαμάς, Εγγονόπουλος, Ρίτσος και Σικελιανός, αναφέρονται δηλαδή κυρίως σε ομάδες κοριτσιών. Αντίθετα, ο Βάρναλης, ο Σαχτούρης και ο Σινόπουλος χρησιμοποιούν τη λέξη κυρίως στον ενικό. Περισσότερο μοιρασμένες είναι οι χρήσεις του ενικού και του πληθυντικού στον Σεφέρη και στον Ελύτη.

Στο Γράφημα 6 παρουσιάζεται η συχνότητα εμφάνισης των τύπων του λήμματος *αγόρι*.

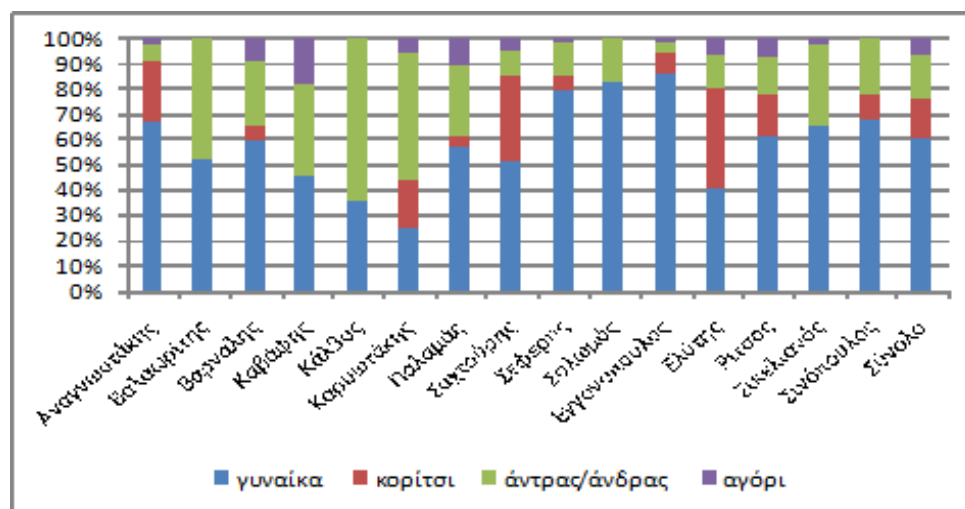

Γράφημα 6. Συχνότητα χρήσης των τύπων του λήμματος *αγόρι* ανά ποιητή

Όπως φαίνεται από το Γράφημα, το λήμμα χρησιμοποιείται αποκλειστικά στην ονομαστική ή αιτιατική ενικού αριθμού από τους Καρυωτάκη, Σεφέρη και Εγγονόπουλο. Αντίθετα, στους υπό εξέταση στίχους του Αναγνωστάκη απαντά μόνο στην ονομαστική ή αιτιατική του πληθυντικού. Τρεις ποιητές, και πιο συγκεκριμένα οι Ελύτης, Ρίτσος και Σικελιανός, χρησιμοποιούν και τον τύπο της γενικής πληθυντικού *αγοριών*, ενώ στη γενική

ενικού *αγοριού* χρησιμοποιείται από τους Καβάφη, Ελύτη και Ρίτσο. Το λήμμα δεν εμφανίζεται σε κανέναν τύπο στα έργα των Βαλαωρίτη, Κάλβου, Σολωμού και Σινόπουλου.

Στο Γράφημα 7 παρουσιάζεται η συχνότητα χρήσης όλων των λημμάτων που μελετήθηκαν ανά ποιητή.

Γράφημα 7. Συχνότητα χρήσης του συνόλου των μελετώμενων λημμάτων ανά ποιητή

Παρατηρώντας το Γράφημα 7 διαπιστώνουμε ότι δεν χρησιμοποιούνται όλα τα λήμματα στους στίχους των ποιητών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι ποιητές που ανήκουν στην Επτανησιακή σχολή, οι οποίοι δεν χρησιμοποιούν καθόλου τα λήμματα *κορίτσι* και *αγόρι*. Επιπλέον, παρατηρούμε ότι στα ποιήματα του Καβάφη δεν υπάρχει καθόλου η λέξη *κορίτσι*, ενώ στο έργο του Σινόπουλου δεν υπάρχει το λήμμα *αγόρι*. Όπως βλέπουμε, το λήμμα *γυναίκα* εμφανίζεται με ποσοστό 50% ή υψηλότερο στους περισσότερους ποιητές και πιο συγκεκριμένα στους Αναγνωστάκη, Βαλαωρίτη, Βάρναλη, Παλαμά, Σαχτούρη, Σεφέρη, Σολωμό, Εγγονόπουλο, Ρίτσο, Σικελιανό και Σινόπουλο. Ακόμη, το άθροισμα των ουσιαστικών *γυναίκα* και *κορίτσι* στο σύνολο των ποιητών είναι λίγο λιγότερο από 80%. Ιδιαίτερα υψηλό είναι το ποσοστό στον Αναγνωστάκη (90%), στον Εγγονόπουλο (περισσότερο από 90%), στον Σαχτούρη και τον Σεφέρη (περισσότερο από 80%) και στους Ελύτη, Ρίτσο και Σινόπουλο (περίπου στο 80%).

Αντίστροφη εικόνα παρατηρούμε στο έργο του Κάλβου, του Καρυωτάκη και του Καβάφη. Πιο συγκεκριμένα, στον Κάλβο η χρήση των *άντρας/άνδρας* υπερσχύει από άποψη συχνότητας (περισσότερο από 60%) σε σχέση με τη *γυναίκα*. Επίσης, στον Καρυωτάκη και τον Καβάφη αναφορές στους άνδρες μεγαλύτερης ή μικρότερης ηλικίας αθροιστικά υπερβαίνει το 50%. Ιδιαίτερη περίπτωση αποτελεί ο Βαλαωρίτης, στο έργο του οποίου οι αναφορές σε γυναίκες και άνδρες είναι μοιρασμένες εξίσου.

4.2 Ποιοτική ανάλυση

4.2.1 Σημασίες των μελετώμενων λημμάτων

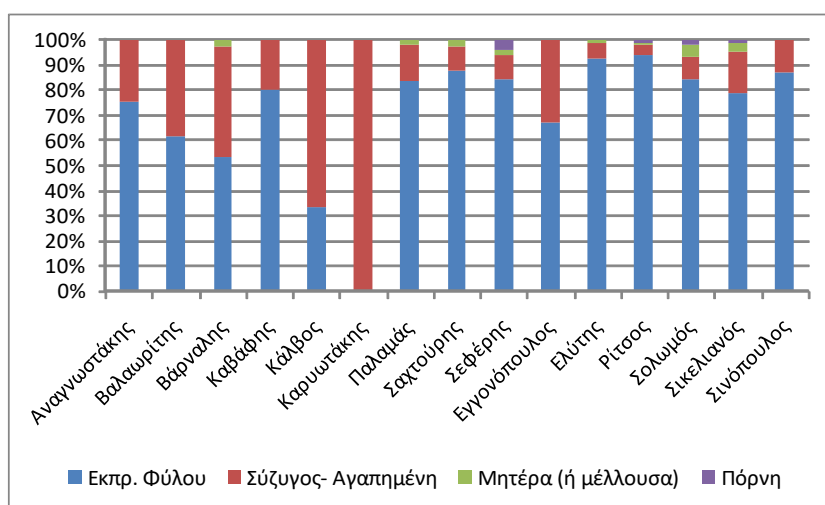
Στο υποκεφάλαιο αυτό θα αναλύσουμε τα μελετώμενα λήμματα *γυναίκα*, *κορίτσι*, *άντρας* ή *άνδρας* και *αγόρι* ως προς τις σημασίες τους. Γι' αυτό το σκοπό μελετήθηκαν οι συμφραστικοί πίνακες όλων των λημμάτων και όπου χρειαζόταν ανατρέξαμε στο ευρύτερο συγκεκριμένο, αν προσφερόταν από την *Ανεμόσκαλα*.

4.2.1.1 Γυναίκα

Η γυναίκα εμφανίζεται στο σύνολο του έργου των ποιητών με τις εξής σημασίες:

- (α) εκπρόσωπος φύλου (βλ. παράδειγμα 1)
- (β) σύζυγος ή αγαπημένη (βλ. παράδειγμα 2)
- (γ) μητέρα ή μέλλουσα μητέρα (βλ. παράδειγμα 3)
- (δ) πόρνη (βλ. παράδειγμα 4)

1. Ακούστε τί συφορά μάς είπε αυτή η **γυναίκα** (Σολωμός, «Η Γυναίκα της Ζάκυθος»)
2. Γιατί ν' αφήσεις, Τομ, τη **γυναίκα** σου; (Ρίτσος, «Γειτονιές του Κόσμου»)
3. Με τόσα λεωφορεία / με τόσες έγκυες **γυναίκες**. (Ρίτσος, «Πηλός»)
4. Κάτω απ' το φανοστάτη οι τρεις φαντάροι κι η βαμμένη **γυναίκα** (Ρίτσος, «Πύλη»)

Γράφημα 8. Συχνότητα των σημασιών του λήμματος *γυναίκα* ανά ποιητή

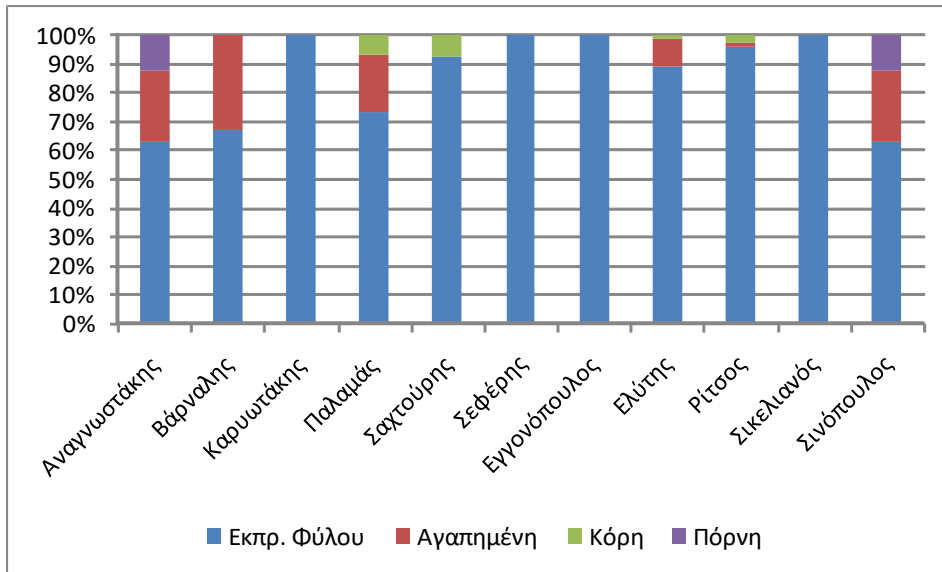
Στο Γράφημα 8 παρατηρούμε ότι στο σύνολο των ποιητών κυριαρχεί η σημασία της γυναίκας ως εκπροσώπου του γυναικείου φύλου (με ποσοστό περισσότερο από 80%) και ακολουθεί η σημασία της συζύγου-αγαπημένης. Οι σημασίες της μητέρας και της πόρνης είναι πολύ σπανιότερες. Από αυτό το μοτίβο αποκλίνουν ιδιαίτερα οι Καρυωτάκης και Κάλβος. Στον πρώτο η *γυναίκα* εμφανίζεται μόνο με τη σημασία της συζύγου-αγαπημένης και στον δεύτερο κατά περίπου 70% με την ίδια σημασία. Η *γυναίκα* ως μητέρα εμφανίζεται σε αρκετούς ποιητές (Βάρναλη, Παλαμά, Σαχτούρη, Σεφέρη, Ελύτη, Ρίτσο, Σολωμό και Σικελιανό), ενώ ως πόρνη μόνο στους Σεφέρη, Ρίτσο, Σολωμό και Σικελιανό.

4.2.1.2 Κορίτσι

Το κορίτσι εμφανίζεται στο σύνολο του έργου των ποιητών με τις εξής σημασίες:

- (α) νεαρής ηλικίας εκπρόσωπος φύλου (βλ. παράδειγμα 5)
- (β) θηλυκό παιδί μιας οικογένειας (βλ. παράδειγμα 6)
- (γ) αγαπημένη, σε νεαρή ηλικία (βλ. παράδειγμα 7)
- (δ) πόρνη (βλ. παράδειγμα 8)

5. Ένα **κορίτσι** βγαίνει τραγουδώντας μύρτα (Ελύτης, «Προσανατολισμοί»)
6. Τα δυο **κορίτσια** του σταθμάρχη με τις μπλε ποδιές (Ρίτσος, «Δοκιμασία»)
7. Φιλήσαμε τα ίδια **κορίτσια**, αλλάξαμε σύνθημα και παρασύνθημα (Αναγνωστάκης, «Στόχος»)
8. Από τους οίκους ανοχής τα βιβλιάρια των **κοριτσιών** (Αναγνωστάκης, «Συνέχεια 2»)

Γράφημα 9. Συχνότητα των σημασιών του λήμματος *κορίτσι* ανά ποιητή

Όπως φαίνεται στο Γράφημα 9, και για το λήμμα *κορίτσι*, όπως και για το *γυναίκα*, υπερισχύει από άποψη συχνότητας η σημασία της εκπροσώπου του γυναικείου φύλου, νεαρής ηλικίας αυτή τη φορά. Μάλιστα οι Καρυωτάκης, Σεφέρης, Εγγονόπουλος και Σικελιανός χρησιμοποιούν το *κορίτσι* μόνο με αυτή τη σημασία. Η δεύτερη συχνότερη σημασία είναι αυτή της αγαπημένης, η οποία είναι αρκετά συχνή στην ποίηση του Βάρναλη, του Αναγνωστάκη και του Σινόπουλου. Σπανιότερες είναι η σημασίες της κόρης και της πόρνης. Η σημασία της κόρης εμφανίζεται μόνο στους Παλαμά, Σαχτούρη και Ρίτσο, ενώ η σημασία της πόρνης στους Αναγνωστάκη και Σινόπουλο.

4.2.1.3 Άνδρας και άντρας

Τα λήμματα *άνδρας* και *άντρας* χρησιμοποιούνται στο σύνολο του έργου των ποιητών με τις παρακάτω σημασίες:

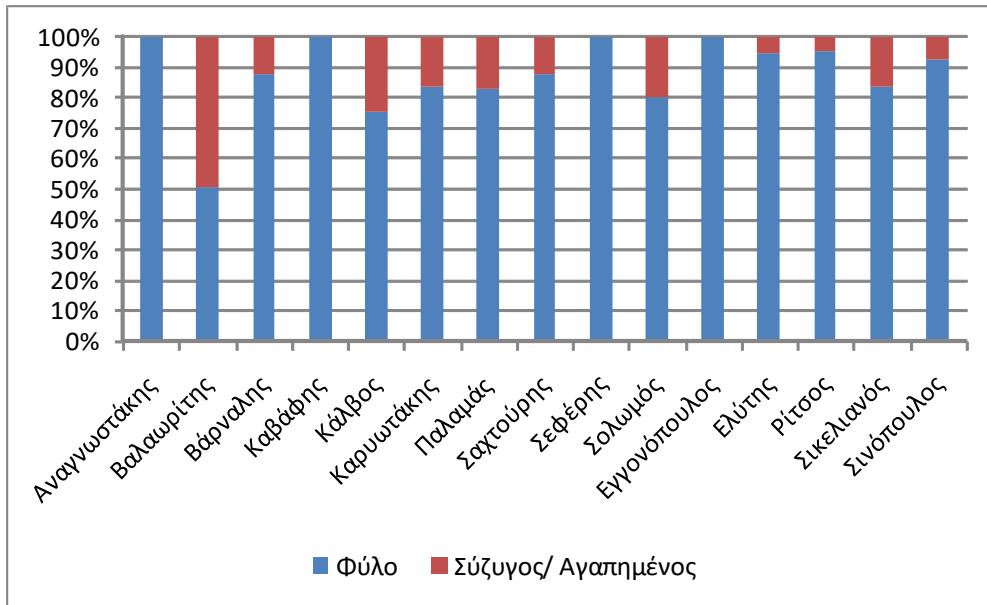
(α) εκπρόσωπος φύλου (βλ. παραδείγματα 9 και 10)

(β) σύζυγος ή αγαπημένος (βλ. παράδειγμα 11)

9. Ένας **άντρας** καπνίζοντας το τσιγάρο του πέρασε κάτω απ' τα δέντρα (Ρίτσος, «Υδρία»)

10. Κόσμος ξοπίσω ακολουθάν, γυναίκες, **άντρες**, γέροι (Σικελιανός, «Πάσχα των Ελλήνων»).

11. Πέθανε/ χτικιάρης ο **άντρας** της τις μέρες του σαράντα τέσσερα (Σινόπουλος, «Μεταίχμιο Β'»)

Γράφημα 10. Συχνότητα των σημασιών του λήμματος *άνδρας/άντρας* ανά ποιητή

Όπως φαίνεται από το Γράφημα 10 η συχνότερη σημασία των *άνδρας/άντρας* είναι εκείνη του εκπροσώπου φύλου, η οποία χρησιμοποιείται αποκλειστικά από τους Αναγνωστάκη, Καβάφη, Σεφέρη και Εγγονόπουλο. Η σημασία του συζύγου-αγαπημένου εμφανίζεται σε αρκετούς ποιητές, αλλά μόνο στον Βαλαωρίτη χρησιμοποιείται εξίσου συχνά με τη σημασία του εκπροσώπου φύλου.

4.2.1.4 Αγόρι

Το *αγόρι* εμφανίζεται στο σύνολο του έργου των ποιητών με τις εξής σημασίες:

(α) νεαρής ηλικίας εκπρόσωπος φύλου (βλ. παράδειγμα 12)

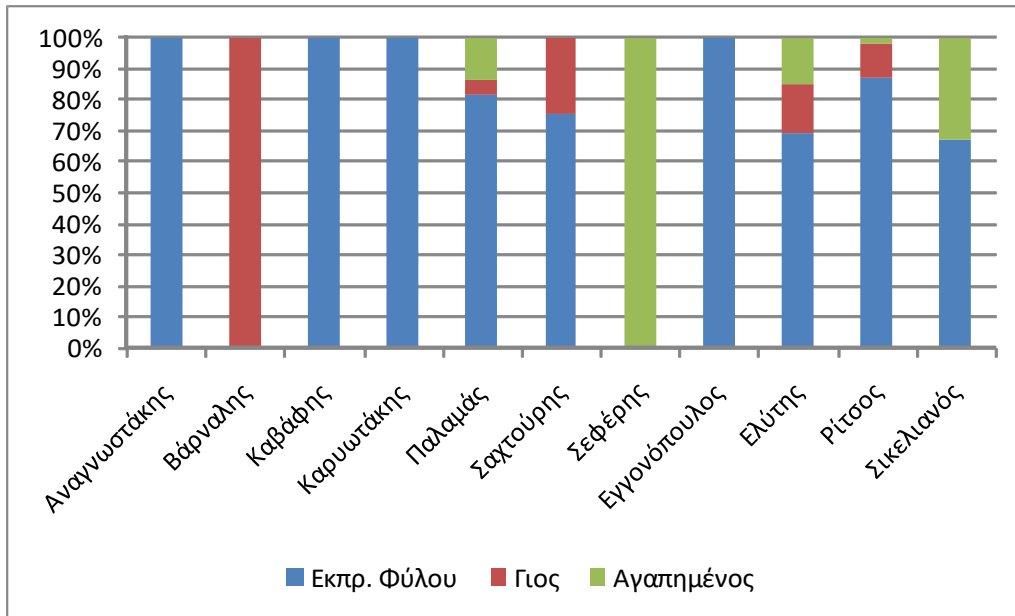
(β) αρσενικό παιδί μιας οικογένειας (βλ. παράδειγμα 13)

(γ) αγαπημένος (βλ. παράδειγμα 14)

12. Έκλαιγε το **αγόρι** με το γαλάζιο πουκάμισο (Ρίτσος, «Σώμα και Αίμα»)

13. Ο άντρας έχει για παιδιά του / μόνο τ' **αγόρια** του (Ρίτσος, «Χορικό των Σφουγγαράδων»)

14. Έτσι γυμνούλι πας να βρεις τ' **αγόρι** σου; (Ελύτης, «Τα Ρω του Έρωτα»)

Γράφημα 11. Συχνότητα των σημασιών του λήμματος *αγόρι* ανά ποιητή

Στο Γράφημα 11 παρουσιάζονται ενδιαφέροντα στοιχεία για τη συχνότητα χρήσης των σημασιών της λέξης *αγόρι*. Ιδιαίτερα συχνή φαίνεται να είναι η σημασία του αγοριού ως εκπροσώπου φύλου σε νεαρή ηλικία. Μάλιστα οι Αναγνωστάκης, Καβάφης, Καρυωτάκης και Εγγονόπουλος το χρησιμοποιούν μόνο με αυτή τη σημασία. Εξαιρέσεις αποτελούν οι Βάρναλης και Σεφέρης, καθώς ο Βάρναλης χρησιμοποιεί το *αγόρι* μόνο με τη σημασία του γιου, του αρσενικού παιδιού μιας οικογένειας, ενώ ο Σεφέρης αποκλειστικά με τη σημασία του νεαρού αγαπημένου. Ποικιλία σημασιών εμφανίζουν στο έργο τους οι υπόλοιποι ποιητές.

4.2.1.5 Σύγκριση των σημασιών των μελετώμενων λημμάτων

Στον Πίνακα 4 συγκεντρώνονται όλες οι σημασίες των λημμάτων που μελετώνται και σημειώνεται ποιες σημασίες εμφανίζονται σε ποια λήμματα. Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε, τα λήμματα *γυναίκα* και *κορίτσι* εμφανίζουν μεγαλύτερη ποικιλία σημασιών από τα *αγόρι* και *άνδρας/άντρας*. Και τα τέσσερα λήμματα χρησιμοποιούνται με τις σημασίες του/της εκπροσώπου φύλου και του/της συζύγου ή αγαπημένου/αγαπημένης. Η *γυναίκα* εμφανίζεται και με τη σημασία της μητέρας ή της μέλλουσας μητέρας, ενώ δεν συμβαίνει το ίδιο για το λήμμα *άνδρας/άντρας*, να χρησιμοποιείται δηλαδή με τη σημασία του «πατέρα».

Σημασίες	<i>γυναίκα</i>	<i>κορίτσι</i>	<i>άνδρας/ άντρας</i>	<i>αγόρι</i>
εκπρόσωπος φύλου	+	+	+	+
σύζυγος ή αγαπημένος/αγαπημένη	+	+	+	+
μητέρα/μέλλουσα μητέρα	+			
παιδί		+		+
πόρνη	+	+		

Πίνακας 4. Συγκεντρωτικός πίνακας σημασιών των μελετώμενων λημμάτων

Ιδιαίτερα αξίζει να σχολιαστεί η χρήση της *γυναίκας* και του *κοριτσιού* με τη σημασία της πόρνης, μια σημασία που είναι αρνητικά στιγματισμένη και εμφανίζεται μόνο για το γυναικείο φύλο.

4.2.2 Συνάψεις των μελετώμενων λημμάτων

Όπως αναφέρθηκε στο κεφάλαιο 3, εντοπίστηκαν οι συνάψεις των μελετώμενων λημμάτων, οι οποίες διακρίθηκαν σε επιθετικές (4.2.2.1) και ρηματικές (4.2.2.2) συνάψεις.

4.2.2.1 Επιθετικές συνάψεις

Οι επιθετικές συνάψεις ταξινομήθηκαν σε σημασιολογικά πεδία και πιο συγκεκριμένα στα σημασιολογικά πεδία της εμφάνισης, της ηλικίας, των θετικών και των αρνητικών ιδιοτήτων. Τα επίθετα που δεν ταίριαζαν σε κανένα από αυτά τα σημασιολογικά πεδία περιλήφθηκαν στην κατηγορία «Διάφορα». Η ταξινόμηση των επιθέτων σε σημασιολογικά πεδία ακολουθεί την προσέγγιση των Goutsos & Fragaki (2009).

Στον Πίνακα 5 παρουσιάζονται οι επιθετικές συνάψεις για το λήμμα *γυναίκα* ανά ποιητή. Στο σημασιολογικό πεδίο της εμφάνισης τα επίθετα είναι θετικά και αρνητικά. Τα επίθετα που αναφέρονται σε εμφάνιση που αξιολογείται θετικά είναι τα *όμορφη*, *ωραία*, *αστραφτερή*, *λυγερή* και *γλυκομέτωπη*. Από αυτά το επίθετο *ωραία* χρησιμοποιείται από πολλούς ποιητές. Αρνητικά χαρακτηρίζουν την εμφάνιση τα επίθετα *άσκημη*, *ξεμαλλιάρα*, *χοντρή*, *ξεχτένιστη*, *πλαδαρή*, *κοντόσωμη* και *παχιές*. Ενδιαφέρον έχει ότι πολύ συχνά και από πολλούς ποιητές χρησιμοποιούνται τα επίθετα *γυμνή* και *ολόγυμη* (βλ. και *γυμνόστηθες*), με τα οποία προβάλλεται η γυναικεία σεξουαλικότητα και τα οποία μπορεί να αποκαλύπτουν και την οπτική των ανδρών ποιητών για τις γυναίκες στις οποίες αναφέρονται. Στους Σεφέρη, Εγγονόπουλο, Ελύτη και Σινόπουλο κυριαρχούν για τις γυναίκες τα θετικά επίθετα όπως το *ωραία* σε συνδυασμό με το επίθετο *γυμνή*. Αντίθετα, στον Ρίτσο μάλλον κυριαρχούν τα αρνητικά επίθετα για την εμφάνιση των γυναικών.

Ποιητής	Σημασιολογικά πεδία επιθετικών συνάψεων				
	Εμφάνιση	Ηλικία	Θετικές ιδιότητες	Αρνητικές ιδιότητες	Διάφορα
Αναγνωστάκης		νέα	καλή	διαβατικές, πικρές	
Βαλαωρίτης	αδύνατη	χήρα		φτωχή, άχαρη, μισοπεθαμένη	μοναχή
Βάρναλης		νια			
Καβάφης			υπέροχη, θαυμασία	φίλαρχη	
Κάλβος			τρυφεράς		
Παλαμάς	ξεμαλλιάρα, χοντρή, όμορφη	χήρα	σιδερένια, αληθινή, καλότυχη, ασύγκριτη, τρισπονετικές	έρμη, σκύλα, ψεύτρα, σκλάβια, αμαρτωλή, μαραμμένη, φτωχή, βουβή, ζηλιάρες, κακές, αδιάντροπες	
Σαχτούρης	αστραφτερή, ωραία, μαύρη	νέες	γλυκές, ζαχαρένια	άγρια, έξαλλη, εφιαλτικές	
Σεφέρης	ωραία, γυμνή, γυμνές	νέα, γριά	αγαπημένη	δυστυχισμένες, ανυπόφορες	ξένη
Εγγονόπουλος	ωραία, γυμνές, ολόγυμνες		αρμονική, ευλαβική		
Ελύτης	ωραία, γυμνή, ωραίες, γυμνόστηθες		αληθινή, τρομερές	πικρές	υπαρκτή, πέτρινη
Ρίτσος	γυμνή, ξανθιά, βαμμένη, ωραία, χοντρή, ξεχτένιστη, πλαδαρή,	νέα, γερασμένη, μεσόκοπες, μικρή,	άγια, άξια, τρυφερή, αγαπημένη, μεγαλοδύναμη, πειστωμένη,	λυπημένη, άρρωστη, αχαμνή, καφερή, ισχνή, ανόητη, κακιά, λαφρόμυαλες,	σιωπηλή, έγκυος, απλή, μοναχική, γονατισμένη

	κοντόσωμη, κατακίτρινη, παχιές, ασπροντυμένη, άσκημη, αδύνατη, κουτσή, ωχρή, καχεκτικές,	γερασμένες, νεότερες	αγέρωχη, ανυπόταχτη	τυφλές, κωφάλαλες, ανήμπορες, φυματικές, πικραμένες, οξύθυμες, οργισμένες	
Σικελιανός	λυγερή, γλυκομέτωπη	ώριμη	μεγαλόφωτη, πρωτοστέφανη, φωτεινή, ιερή, γλυκές	στρατοκόπα, πικρές, αδύναμες	απλή
Σινόπουλος	μελαπή, ολόγυμη, ωραία	ώριμη, γέρικες	άσπιλη, γλυκιά, αράγιστη	εκνευρισμένη	ανώνυμη, συγκεκριμένη, ερωτευμένη

Πίνακας 5. Επιθετικές συνάψεις του λήμματος *γυναίκα* στο σύνολο των δεδομένων

Επίσης, η ηλικία των γυναικών στις οποίες αναφέρονται οι ποιητές ποικίλλει. Επίθετα όπως τα *νεα*, *νια* και *μικρή* καταδεικνύουν γυναίκα νεαρής ηλικίας, ενώ συνάψεις με τα *γριά*, *γερασμένες* και *γέρικες* δηλώνουν γυναίκες προχωρημένης ηλικίας. Επίθετα όπως τα *ώριμη*, και *μεσόκοπες* δηλώνουν γυναίκες μέσης ηλικίας, ενώ το *χήρα* δηλώνει μια γυναίκα η οποία έχει χάσει τον σύζυγό της και συνήθως βρίσκεται σε πιο προχωρημένη ηλικία.

Στις γυναίκες αποδίδονται θετικές και αρνητικές ιδιότητες μέσω των συνάψεων. Μεταξύ των θετικών ιδιοτήτων που αποδίδονται στις γυναίκες είναι η γλυκύτητα (*γλυκές*), η ιερότητα (*άγια*, *ιερή*), τα θετικά συναισθήματα προς τους συνανθρώπους της (*τρισπονετικές*, *τρυφερή*) και η πρωτοφανής θέλησή της (*πεισμομένη*). Από την άλλη πλευρά, αρνητικές ιδιότητες που αποδίδονται στις γυναίκες είναι, μεταξύ άλλων, τα αρνητικά συναισθήματα προς τους άλλους όπως η ζήλια, η κακία, ο θυμός (π.χ. *ζηλιάρες*, *κακές*, *έξαλλη*, *οξύθυμες*, *οργισμένες*, *εκνευρισμένη*), τα αρνητικά συναισθήματα που βιώνουν οι ίδιες (π.χ. *μαραμένη*, *δυστυχημένες*, *λυπημένη*, *πικραμένες*), η φτώχεια (*φτωχή*), η ροπή προς το ψέμα (*ψεύτρα*), η ανοησία (*ανόητες*, *λαφρόμαλες*), η αδυναμία (*μισοπεθαμένη*, *μαραμένη*, *άρρωστες*, *ανήμπορες*, *αδύναμες*) και η αμφιλεγόμενη ηθική τους (*αμαρτωλή*, *αδιάντροπες*).

Στον Πίνακα 6 δίνονται τα επίθετα με τα οποία συνάπτεται το λήμμα *κορίτσι*. Στο σημασιολογικό πεδίο της εμφάνισης οι συνάψεις είναι θετικές, όπως με τα επίθετα *ωραία* και *όμορφο*. Είναι ενδιαφέρον ότι και το κορίτσι συνάπτεται με το επίθετο *γυμνό* (βλ. και *ολόγυμνα*, *μισόγυμνα* και *γυμνούλι*), με το οποίο προβάλλεται η σεξουαλικότητά του.

Ποιητής	Σημασιολογικά πεδία επιθετικών συνάψεων				
	Εμφάνιση	Ηλικία	Θετικές ιδιότητες	Αρνητικές ιδιότητες	Διάφορα
Αναγνωστάκης			δροσερά	κοκαλιασμένα	
Καρυωτάκης	ωραία		γλυκά		απλά
Παλαμάς	ξανθή, ωραία		χλωρά, αστάλωτα	άπροικα	γαλανά
Σαχτούρης			στητό, χαρούμενο	λυπημένο, αισχρά	
Σεφέρης	γυμνό				
Εγγονόπουλος			θερμό	έξαλλο	
Ελύτης	γυμνούλι, ωραία, ολόγυμνα		αγαπημένο, αθώα, άχραντα		
Ρίτσος	όμορφο, λεπτό, γυμνό, ωραία, γυμνόποδα, μισόγυμνα, κατάμαυρο, λευκό, άσπρο	μικρό, νέο	ρόδινο, πρόσχαρο, χαρούμενα	χλωμό, τυφλό, φτωχότερο, κουτσό, άπλυτο, σφαγμένο, νεκρό, άρρωστο, παράλυτο,	νυσταγμένα, έκπληχτα, όρθια, ανύπαντρα, μόνα, πήλινα

				τιμωρημένα, ανυποψίαστα	
Σινόπουλος	άσπρο		αλαφρό, δροσερό	λαβωμένου	

Πίνακας 6. Επιθετικές συνάψεις του λήμματος *κορίτσι* στο σύνολο των δεδομένων

Στο σημασιολογικό πεδίο της ηλικίας δεν υπάρχουν πολλές συνάψεις, παρά μόνο τα *μικρό* και *νέο*, που απαντούν στον Ρίτσο. Ως προς τις θετικές ιδιότητες τα κορίτσια συχνά αναπαρίστανται ως *χαρούμενα* (βλ. και *πρόσχαρο*), όπως και *δροσερά*. Επίσης, είναι *γλυκά* και *αθώα*. Στους αρνητικές ιδιότητες εμφανίζονται, μεταξύ άλλων, αρνητικά συναισθήματα όπως *λυπημένα*, *έξαλλο*, επίθετα που συνδέονται με τη ηθική των κοριτσιών (π.χ. *αισχρά*). Τα κορίτσια είναι επίσης θύματα εγκληματικών ενεργειών (π.χ. *σφαγμένο*) και άρρωστα (*άρρωστο*, *παράλυτο*). Τέλος, τα κορίτσια προσδιορίζονται και από τα επίθετα *άπροικα* και *ανύπαντρα*, με τα οποία έρχεται στην επιφάνεια το ζήτημα του γάμου και της προίκας που χρειάζεται να έχουν τα κορίτσια για να παντρευτούν. Κάτι ανάλογο συμβαίνει με τις γυναίκες που εμφανίζονται ως χήρες, ορίζονται δηλαδή πάλι μέσα από τον γάμο τους. Αν συγκρίνουμε τις επιθετικές συνάψεις των λημμάτων *γυναίκα* και *κορίτσι*, μπορούμε να εντοπίσουμε πολλές ομοιότητες, ιδιαίτερα στα επίθετα που συνδέονται με την εμφάνιση (π.χ. *ωραία*, *ωραίο* και *όμορφη*, *όμορφο*), αλλά και τη χρήση του επιθέτου *γυμνή*, *γυμνό* και άλλων παρόμοιων, που τονίζουν τη σεξουαλικότητα των γυναικών, αλλά και –μη αναμενόμενα– των κοριτσιών.

Στον Πίνακα 7 παρουσιάζονται οι επιθετικές συνάψεις του *άνδρα* και του *άντρα* ανά ποιητή.

Ποιητής	Σημασιολογικά πεδία επιθετικών συνάψεων				
	Εμφάνιση	Ηλικία	Θετικές ιδιότητες	Αρνητικές ιδιότητες	Διάφορα
Βαλαωρίτης			γενναίους		
Κάλβος			γενναίος, δυνατοί, αδάμαστοι		
Παλαμάς	σημαδιακός, άσκημος	μισόκοπος, ασπρομάλληδες	ηρωικοί, γενναίοι	άβουλος, άπραχτος, μαραζωμένος, ζηλιάρης, ανήμπορος, πολεμόχαροι, οργιστοί, μισεροί	
Σαχτούρης			δυνατός		
Σεφέρης					σιωπηλός
Σολωμός			φοβερός, ριψοκίνδυνος		
Ελύτης	ξεμανίκωτοι	νέοι		άτιμος, βλοσυροί, αμίλητοι	
Ρίτσος	μεγαλόσωμος, ψηλός, πανέμορφος, γυμνός, ασκεπής, χοντρός, ξανθοί, ωραίος, γενειοφόρος, ξυπόλυτοι, ιδρωμένοι, σκονισμένοι, λευκοφορεμένοι, κόκκινοι	ώριμος	δυνατός, αντρομέτρητος, αθώοι, ρωμαλέοι, γενναίους	αδέξιος, απορημένος, ανήξεροι, σκυθρωποί, ξεροκέφαλοι, ανέσπλαχνοι, σκοτωμένους, λιγομίλητοι	τυλιγμένος, σιωπηλοί

Σικελιανός			καλόγνωμοι		κλεισμένος, ορτοί, όμοιους
Σινόπουλος	όμορφος			χτικιάρης, τσακισμένος	υπεύθυνος, κοιμισμένος

Πίνακας 7. Επιθετικές συνάψεις του λήμματος *άνδρας/άντρας* στο σύνολο των δεδομένων

Ως προς το σημασιολογικό πεδίο της εμφάνισης οι περισσότερες συνάψεις εμφανίζονται στον Ρίτσο, ο οποίος αναπαριστά τους άνδρες σε σχέση με την ομορφιά τους (*πανέμορφος, ωραίος*), τη σωματική τους διάπλαση (π.χ. *μεγαλόσωμος, ψηλός, χοντρός*), αλλά και με άλλες παροδικές περισσότερο ιδιότητες όπως *ιδρωμένοι* και *σκονισμένοι*. Από τα προηγούμενα μόνο η ομορφιά επανέρχεται στις συνάψεις σε άλλους ποιητές και πιο συγκεκριμένα η σύναψη με το επίθετο *όμορφος* στον Σινόπουλο και με το *άσκημος* στον Παλαμά. Η σύναψη του *άνδρα/άντρα* με το *γυμνός* εμφανίζεται μόνο μία φορά, στο έργο του Ρίτσου. Όπως φαίνεται από το σημασιολογικό πεδίο της ηλικίας οι περισσότεροι άνδρες στους οποίους γίνεται αναφορά είναι μεγαλύτερης ηλικίας (π.χ. *μισόκοπος, ασπρομάλληδες, ώριμος*). Οι θετικές ιδιότητες των ανδρών που τους αποδίδονται μέσω επιθετικών συνάψεων συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με τη δύναμη και τον ηρωισμό (π.χ. *δυνατός, γενναίοι, αδάμαστοι, ηρωικοί, ρωμαλέοι*). Αρνητικές ιδιότητες δηλώνονται με επίθετα που συνδέονται με την ατομία (π.χ. *άβουλος, άπραχτος*), την ανημποριά (π.χ. *ανήμπορος, τσακισμένος*) και αρνητικά συναισθήματα είτε για τους άλλους (π.χ. *ανέσπλαχνοι, ζηλιάρης, οργισμένοι*) είτε που τα βιώνουν οι ίδιοι (π.χ. *βλοσυροί, σκυθρωποί*).

Στον Πίνακα 8 είναι συγκεντρωμένες οι επιθετικές συνάψεις του λήμματος *αγόρι* ανά ποιητή. Στο σημασιολογικό πεδίο της εμφάνισης γίνεται κυρίως αναφορά στην ομορφιά των αγοριών (π.χ. *ωραίο, όμορφο*). Η μικρή τους ηλικία επίσης δηλώνεται συχνότερα με τη χρήση των επιθετικών συνάψεων σε σχέση με τα κορίτσια (π.χ. *αγίνωτα, μικρό, άγουρο*). Επίσης, ως προς τις θετικές ιδιότητες το αγόρι εμφανίζεται ως εύρωστο ον, με εξωτερική ομορφιά και αξιαγάπητο (π.χ. *τέλειο, χαριτωμένο, αγαπημένο*). Οι αρνητικές ιδιότητες δηλώνονται με επίθετα που συνδέονται με την ανημποριά (π.χ. *ανήμπορο, ασάλευτο*) και τον θάνατο (π.χ. *πεθαμένο*).

Ποιητής	Σημασιολογικά πεδία επιθετικών συνάψεων				
	Εμφάνιση	Ηλικία	Θετικές ιδιότητες	Αρνητικές ιδιότητες	Διάφορα
Αναγνωστάκης	αρτιμελή				
Καβάφης	ωραίο		τέλειο		
Παλαμάς	ωραίο, όμορφο	αχνούδωτα, αγίνωτα	ροδοστέφανο, χαριτωμένο	πεθαμένο, ανήμπορο νόθο	λαμπαδοδόρμα
Σαχτούρης	γυμνά, αδύνατα				
Εγγονόπουλος	κοκκινομάλλικο	μικρό			
Ελύτης	λιγνό, μελαπά, κουρεμένα	άγουρο			
Ρίτσος	γυμνό, όμορφο, ιδρωμένο	δεκαεφτάχρονο, μεγάλο, μικρό		τυφλό, ασάλευτο, θλιμμένο	γυάλινο
Σικελιανός	σγουρόμαλλον		αγαπημένο		

Πίνακας 8. Επιθετικές συνάψεις του λήμματος *αγόρι* στο σύνολο των δεδομένων

Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε συγκρίνοντας τα λήμματα *άνδρας/άντρας* και *αγόρι* στο δεύτερο δίνεται έμφαση στη μικρή ηλικία, ενώ η ηλικία για τον άνδρα είναι συνήθως μεγαλύτερη όταν δηλώνεται μέσω των συνάψεων. Επιπλέον, στο αγόρι τονίζεται το πόσο χαριτωμένο και όμορφο είναι, ενώ στον άντρα περισσότερο τονίζεται η γενναιότητα και η δύναμη.

Συνολικά, από τη σύγκριση των συνάψεων όλων των λημμάτων παρατηρείται ότι στις γυναίκες (*γυναίκα* και *κορίτσι*) προβάλλεται περισσότερο η σεξουαλικότητα, ειδικά με τη χρήση του επιθέτου *γυμνή*, *γυμνό* και άλλων παρόμοιων, σε σχέση με τους άνδρες και τα αγόρια. Επίσης, οι θετικές και αρνητικές ιδιότητες που αποδίδονται στις γυναίκες και στα κορίτσια εμφανίζουν μεγαλύτερη ποικιλία και συνδέονται με διαφορετικούς τομείς σε σχέση με τους άντρες μεγαλύτερης ή μικρότερης ηλικίας. Έτσι, οι γυναίκες χαρακτηρίζονται θετικά ως προς τη γλυκύτητά τους και τα θετικά συναισθήματά τους προς τους ανθρώπους και παρουσιάζονται ως κάτι ιερό, ενώ για τους άνδρες τονίζεται η δύναμη και ο ηρωισμός τους. Και στις αρνητικές ιδιότητες ενεργοποιούνται ανάλογα πεδία για τις γυναίκες και τους άντρες: τα αρνητικά συναισθήματα κυρίως για τις γυναίκες και η έλλειψη δύναμης και τόλμης για τους άνδρες. Συνάψεις που συνδέονται με την ηθική, είτε θετικά (*άσπιλη*) είτε αρνητικά (*αμαρτωλή*, *αδιάντροπες*) εμφανίζονται μόνο για τις γυναίκες. Παράλληλα, μόνο οι γυναίκες και τα κορίτσια ορίζονται μέσα από τον γάμο (π.χ. *χήρα*, *άπροικα*, *ανύπαντρα*). Τέλος, το *αγόρι* μοιάζει ως προς τις συνάψεις περισσότερο με τη *γυναίκα* και το *κορίτσι* απ' ό,τι με τον *άνδρα/άντρα*, καθώς τονίζεται η ομορφιά του και εμφανίζεται ως χαριτωμένο και ανήμπορο. Η αναπαράστασή του με αυτό τον τρόπο ενισχύεται και από το ότι τονίζεται η μικρή του ηλικία, σε αντίθεση με τα κορίτσια.

4.2.2.2 Ρηματικές συνάψεις

Εκτός από τα επίθετα, καταγράφηκαν και τα ρήματα με τα οποία συνάπτονται τα μελετώμενα λήμματα. Οι ρηματικές συνάψεις διακρίθηκαν με βάση τον συντακτικό ρόλο του λήμματος που μας ενδιαφέρει κάθε φορά, ανάλογα δηλαδή με το αν είναι υποκείμενο ή αντικείμενο των ρημάτων.

Στον Πίνακα 9 παρουσιάζονται οι ρηματικές συνάψεις του λήμματος *γυναίκα* ανά ποιητή. Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε, με τη *γυναίκα* συνάπτονται αρκετά λεκτικά ρήματα, όπως *λέει*, *απάντησε*, *εμίλαγε* και ρήματα που δηλώνουν νοητικές διαδικασίες, όπως *δεν ξέρει*, *συλλογιέται* και *κατάλαβε*. Επιπλέον, συνάπτεται με ρήματα που δηλώνουν συναισθήματα ή συναισθηματικές αντιδράσεις, όπως *εφώναζε*, *έκλαιγαν*, *γελάει*, *στενάζουν*, *ούρλιαζε*. Συχνές είναι επίσης οι συνάψεις με ρήματα αίσθησης όπως *δεν είδε*, *κοίταζε*, *άγγιξε*, αλλά και κίνησης όπως *ήλθαν*, *βγήκαν*, *μπήκε*, *πάνε*, *έρχεται*, *εσίμωσεν*. Στον Ρίτσο παρατηρούνται και αρκετά ρήματα που συνδέονται με δουλειές του σπιτιού, όπως *ξεσκονίζει*, *ράβει*, *σιδερώνει*, *μπαλώνει*, *ζυμώνει*, *καθάρισε*. Τέλος, οι γυναίκες εμφανίζονται να βγάζουν τα ρούχα τους: *γδυθήκανε* (Σαχτούρης), *ξεγυμνώνεται* (Εγγονόπουλος), *γδύνεται* (Ρίτσος). Οι συνάψεις αυτές θυμίζουν τις επιθετικές συνάψεις της γυναίκας *γυμνή* και *ολόγυμνη* και προβάλλουν τη γυναικεία σεξουαλικότητα από την οπτική γωνία των ποιητών.

Ποιητής	Ρηματικές συνάψεις
Αναγνωστάκης	σφίγγει, πέρασε, περιφράσσουν, παραλλάζουνε
Βαλαωρίτης	εφώναζε, δε είδε, εξήλεψε, ενίκησ' σέρνεται, βροντά, ήλθαν, επέσανε
Βάρναλης	θέλει
Καβάφης	ε γνώρισεν, κατάλαβε, εκλαίγαν
Κάλβος	ε φίλησαν
Παλαμάς	οδηγεί, εξύπναε, κρατούσε, δε θρηνεί, δε στενάζει
Σαχτούρης	έκλεψε, έκοψε, δεν ξέρει, χαμογέλασε, προσπαθεί, αγαπάει, στάθηκε, λέει, κλαίει, γελάει, έστελνε, σκεπάζει, ανοίγει, γδυθήκανε, σφίξουνε, κλείσουνε, στενάζουνε, φωνάζουν, βγήκαν, αγκαλιάζουν, νυχτώνονται, σέρνουν, ταράζονται
Σεφέρης	φώναζε, ούρλιαζε, έφυγε, κοίταζε, έσυρε, περιμένουν, γνώρισαν, περιστοίχιζαν, γνέθανε, δε γύριζαν, πονούν, γίνονται
Σολωμός	είχε βάλει, απαραιτεί, σέρνει, λέει, πολεμάει, αντίσκοψε, αποκρίθηκε, εμπήκε, δεν ήθελε, είπε, έβγαλε, εχτύπησε, λαβιάει, λένουν, πάνε, συχοβγάνουνε, διακονεύουνε, επολεμούσετε
Εγγονόπουλος	μπήκε, ξεγυμνώνεται, πιάνουν, τοποθετούν, δινόντουσαν, κάμουν, προσφέρουνε

Ελύτης	νιώθει, ν' ανέβει, χτενίζονταν, θα μετράει, καρτερεί, μύριζε, ξετυλίγει, στρώνει
Ρίτσος	έσβησε, θα φανεί, έβγαλε, σφίγγει, δένει, είτε, σηκώθηκε, τυλίχτηκε, ακούει, χτενίζεται, κρατάει, κάθεται, γυρνάει, κατέβαινε, φιλάει, ράβει, αποκοιμήθηκε, καθάρισε, μάζευε, κοιμάται, πλένει, σήκωνε, μετράει, πέρασε, σκάλιζε, αγόρασε, αφήνει, κοντοστάθηκε, χαμογελάει, στεκόταν, δεν σάλεψε, έσκυψε, άλλαξε, έκανε, σταυροκοπήθηκε, πολλαπλασιάστηκε, συλλογιέται, τίναξε, δεν γνώρισε, χτυπούσε, γδύνεται, κόβει, ήρθε, λάμπει, εξατμίστηκε, χώρισε, ακινητεί, έβρεξε, έχωσε, λευκαίνει, ρώτησε, ξεστόμιζε, αποκρινόταν, σκουπίζει, ακουμπούσε, ξεσκονίζει, πουλούσε, πήρε, μιλάει, έχει εκδώσει, σφάλιξε, τρέχει, ανηφόριζε, σιδερώνει, ζυμώνει, δάγκωσε, χώνεται, στηρίξε, κοιτάζε, έρχεται, άγγιξε, ρίχνει, σιδερώνει, μπαλώνει, σφυρίζει, έσπρωξε, φόρεσε, δε φαίνεται, πέταξε, παίρνει κρυώνουν, δείχνουν, δεν άπλωναν, ξεμάκρυναν, πλέναν, σωπαίναν, φορούσαν, φτύνουν, καθυστερούν, πλαγιάσαν, μπάζουν, συνήθισαν, τρελάθηκαν, γερνάνε, προφασίζονταν, κουλουριάζανε, κλαίγαν, κοιμηθούν, ξέρουν, μάδαγαν, δοκιμάζουν, τρώνε, σεργιανάγανε, τραβήχτηκαν, γύρισαν, ξεφλουδίζουν
Σικελιανός	απάντησε, εσίμωσεν, απάντησε, γεννάει, ορμάει, ήρτε, γύρευαν, συμμαζευτήκαν
Σινόπουλος	εμίλαγε, περπάτησε, έφτασε, ήρθε, πήρε

Πίνακας 9. Ρηματικές συνάψεις για το λήμμα *γυναίκα* (ως υποκείμενο) στο σύνολο των δεδομένων

Στον Πίνακα 10 αναφέρονται οι ρηματικές συνάψεις όταν το λήμμα *γυναίκα* είναι αντικείμενο των ρημάτων. Μελετώντας τον Πίνακα, παρατηρούμε ότι υπάρχουν πολλά ρήματα από το σημασιολογικό πεδίο της αγάπης και του έρωτα, όπως *αγαπάν, αγάπησε, φιλήσουν, αγκάλιασε, θα λατρεύει, θα πλαγιάσει, έσμιγε, έσμιξα*. Το υποκείμενο των ρημάτων αυτών αναμένεται να είναι ένας άντρας, ο οποίος εκφράζει τα ερωτικά του συναισθήματα προς μια γυναίκα. Συχνά είναι και τα ρήματα αίσθησης, που συνδέονται συγκεκριμένα με την όραση, όπως *είδα, είχα πρωτοϊδέι, θα βλέπεις, αλλά* και τα ρήματα που αναφέρονται σε νοητικές διαδικασίες όπως η μνήμη (π.χ. *θυμήθηκε, θυμούνται, συλλογιέται*). Τέλος, παρατηρούνται και ορισμένα ρήματα με τα οποία οι γυναίκες εμφανίζονται ως πάσχουσες, όπως *να κλέψουν* (Βαλαωρίτης), *πνίξιτε* (Κάλβος), *απήγαγε* (Ρίτσος), *σκοτώνει* (Σινόπουλος).

Ποιητής	Ρηματικές συνάψεις
Βαλαωρίτης	μην καταδεχθείς, να κλέψουν
Βάρναλης	είχα, πήρεν, δεν ζητάει
Κάλβος	πνίξιτε
Παλαμάς	μάζωνε, αφήσει, θέρισε, να πάρει, φέρνει
Σαχτούρης	φιλήσουν, αγκάλιασε, τρομάζουν
Σεφέρης	γνώρισα, βρήκαμε
Σολωμός	να μετρήσει, έδειχνε, είδα, αγαπάν, εγνώριζαν, θαυμάζω, ακλούθησα
Εγγονόπουλος	αγάπησε
Ελύτης	θα λατρεύει, θα πλαγιάσει, έσμιγε, είχα πρωτοϊδέι, θα βλέπεις
Ρίτσος	κρατάει, συλλογιέται, ξεκρέμασαν, ν' αφήσεις, θυμήθηκε, κοιτάζουν, θυμούνται, να οδηγήσεις, απήγαγε, δεν ξέρουμε, ακολουθούσε, αποχαιρέτησε, δεν βλέπω, να φτιάξεις, κρατούσε, κουβέντιαζε, σωριάσαν
Σικελιανός	να φιλήσει, έσμιξα, συνταράζει
Σινόπουλος	επικαλούμαι, συναντάμε, σκοτώνει, στεφανώθηκαν

Πίνακας 10. Ρηματικές συνάψεις για το λήμμα *γυναίκα* (ως αντικείμενο) στο σύνολο των δεδομένων

Στον Πίνακα 11 παρουσιάζονται οι ρηματικές συνάψεις του λήμματος *κορίτσι*, όταν είναι υποκείμενο ρημάτων. Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε, με τα κορίτσια συνάπτονται συχνά ρήματα κίνησης όπως *τρέχει, να πετάει, έρχονται, ακολουθούν, γυρνάει, περνάει, χόρευε, ξεπόρτισαν*. Συχνά είναι και τα ρήματα από το σημασιολογικό πεδίο της αγάπης και του έρωτα όπως *ερωτεύονται, αγαπούν* και εκείνα που δηλώνουν συναισθήματα ή συναισθηματικές αντιδράσεις ειδικά στον Ρίτσο όπως *γέλασε, έκλαιγε, θύμωναν*. Τα *κορίτσια* συνάπτονται και

με ρήματα αίσθησης, που κυρίως αφορούν την όραση, αλλά και άλλες αισθήσεις, όπως *θωρούνε, κοιτάν, κοίταξαν* αλλά και *ακούν, δεν αγγίζουν* κ.λπ. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα κορίτσια δεν συνάπτονται συχνά με λεκτικά και νοητικά ρήματα, όπως οι γυναίκες. Δεν μιλούν, σκέφτονται κ.λπ. όσο οι γυναίκες, αλλά περισσότερο ακούν και παρακολουθούν ό,τι συμβαίνει. Επίσης, δεν συνάπτονται συχνά με ρήματα που συνδέονται με δουλειές του σπιτιού, όπως συμβαίνει με τις γυναίκες. Αντίθετα, όπως και οι γυναίκες, τα κορίτσια εμφανίζονται να γδύνονται (π.χ. *γδύνεται* στον Σαχτούρη και *γδύθηκε* στον Ελύτη).

Ποιητής	Ρηματικές συνάψεις
Αναγνωστάκης	περιμένανε, τραβούσαν, ερωτεύονται, προσμένουν, δείχνουνε, ζητιανεύουνε
Καρυωτάκης	τρέχει, στάθηκε, θα στέκουνε
Παλαμάς	πιάνονταν, ακούν, καρτερούνε, θωρούνε
Σαχτούρης	χάρισε, γδύνεται, έσπασε, πνίγεται, κρέμεται, αρχίζει, να πετάει, ανοίγει, κλείναν
Σεφέρης	είπε, ζύμωναν, δεν αγγίζουν
Ελύτης	βγαίνει, γέρνουν, γδύθηκε, δεν μπήκε, κρατεί, θα κηρύξει, πάτησαν, αγαπούν, έρχονται, ακολουθούν, κοιτάν, δάγκωναν
Ρίτσος	ρίχνει, γυρνάει, αφήνει, περνάει, νυχτώθηκε, στάθηκε, τραγουδάει, σηκώνει, κούμπωνε, σηκώθηκε, μελετούσε, παίζει, κρατάει, έμπαινε, ν' αφήσει, φορούσε, γέλασε, κουτσαίνει, καθυστερούσε, κόβει, κάθισε, έκλαιγε, σταύρωσε, χόρεψε, ασκείται, πρόβαλε, πληρώνει, προσμέναν, σκολάνε, θύμωναν, γιομίζουν, υψώνουν, μεγάλωσαν, σοβάρεψαν, λείπανε, αχνογελούσανε, ανέβηκαν, κοίταξαν, απόμειναν, πονάνε, ποτίζουν, προσπαθούσαν, γεράσανε, χτυπούσαν
Σινόπουλος	θα' ρθει, θα κρούσει, ξεπόρτισαν

Πίνακας 11. Ρηματικές συνάψεις για το λήμμα *κορίτσι* (ως υποκείμενο) στο σύνολο των δεδομένων

Ο Πίνακας 12 περιλαμβάνει τις ρηματικές συνάψεις του λήμματος *κορίτσι*, όταν είναι αντικείμενο των ρημάτων. Η κατηγορία ρημάτων που κυριαρχεί στις συνάψεις αυτές είναι εκείνη των ρημάτων που συνδέονται με την αγάπη και τον έρωτα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι ρηματικοί τύποι *φιλήσαμε* (Αναγνωστάκης), *αγάπησα, αγαπάς, φιλήσατε* (Ελύτης), *αγαπούσα, αγαπάς* (Σικελιανός). Στον Ελύτη και στον Ρίτσο παρατηρούμε και ρηματικούς τύπους που συνδέονται με την αίσθηση της όρασης (*βλέπω, να δουν και έχω δει*). Το υποκείμενο των παραπάνω ρημάτων είναι πιθανότατα ένας ή περισσότεροι άντρες. Με το ρήμα *προικίζω* επανέρχεται το ζήτημα της προίκας σε σχέση με τα κορίτσια, το οποίο θυμίζει την επιθετική σύναψη *άπροικα* πάλι στον Παλαμά.

Ποιητής	Ρηματικές συνάψεις
Αναγνωστάκης	φιλήσαμε
Βάρναλης	πάρει
Παλαμάς	προικίζω, πιάνω
Σαχτούρης	χαμογελάει
Ελύτης	αγάπησα, αγαπάς, βλέπω, φιλήσατε
Ρίτσος	να δουν, να βρίσκουμε, κουβέντιαζε, ξαναδίνουν, τρομάξαν, έχω δει, φωτογραφίζουν
Σικελιανός	αγαπούσα, αγαπάς

Πίνακας 12. Ρηματικές συνάψεις για το λήμμα *κορίτσι* (ως αντικείμενο) στο σύνολο των δεδομένων

Στον Πίνακα 13 παρουσιάζονται οι ρηματικές συνάψεις των *άνδρας/άντρας* όταν βρίσκονται σε θέση υποκειμένου των ρημάτων. Οι άνδρες συνάπτονται συχνά με ρήματα αίσθησης όπως *δεν βλέπουν, κοιτάει, δεν αγγίζουν, ακούνε*. Επιπλέον, λειτουργούν ως υποκείμενο σε λεκτικά ρήματα που υποδεικνύουν ότι συμμετέχουν σε δημόσιες συζητήσεις (π.χ. *ισχυρίζονται, συζητούν*) και σε ρήματα νοητικών διαδικασιών (π.χ. *στοχάζονται*). Συνάπτονται επίσης με ρήματα κίνησης, όπως *επιστρέφουν, έβγαينه, πέρασε, βηματίζουν*.

Αρκετά ρήματα συνδέονται με διαδικασίες του ανθρώπινου σώματος και της καθημερινής ζωής όπως *τρώνε, πίνουνε, ξεμεθάνε, κάπνιζε, κατουράνε, έβηχαν, δεν κοιμήθηκαν*. Δύο φορές εμφανίζεται η σύνναψη με το ρήμα *πεθαίνω*, στον Σεφέρη και στον Σινόπουλο, ενώ η σύνναψη με το ρήμα *γδύνεται* υπάρχει μόνο μία φορά, στο έργο του Ρίτσου, στο οποίο έχουμε βρει και την επιθετική σύνναψη με το *γυμνός*.

Ποιητής	Ρηματικές συνάψεις
Αναγνωστάκης	επιστρέφουν, έχουν δειπνήσει, ισχυρίζονται
Βάρναλης	πλερώνει, τρώνε, πίνουνε, έχουν μαζευτεί
Κάλβος	να σκορπίσει
Παλαμάς	γέρνει, έκραζεν, γνώρισε, γυρνά, έπεσαν, στοχάζονται, ξεστομίζουν
Σαχτούρης	έβγαينه, μπήκαν, γλιστρούσαν, δεν βλέπουν, χαϊδεύουν
Σεφέρης	πεθαίνει
Σολωμός	έδωσ', στέκει, κλαίει
Ελύτης	άνοιξε, κοιτάει, να παλεύουν, να συναχτούν, κόβουν, φυσούν
Ρίτσος	γδύνεται, έπλενε, δαγκώνει, κάθεται, διστάζει, χαμογελάει, μιλάει, πέρασε, δε χωράει, δε φοβάται, άναψε, πήρε, ξανάπε, έδεσε, κουβαλούσε, φορούσε, δοκιμάζει, λιγνέει, ασκημαίνει, καθόταν, ξεφορτώνει, κατέβαινε, έδειχνε, πήγαينه, διαβάζει, κάπνιζε, έμοιαζε, δεν αγγίζουν, φύγαينه, ξεμεθάνε, βαρέθηκαν, δεν κοιμήθηκαν, δε μπόρεσαν, παίζουν, γδέρνουν, συζητούν, χειρονομούν, βηματίζουν, ενοχλούνται, κατουράνε, έβηχαν, αρμέγουν, ακούνε, στρέφουν, υπομένουν
Σινόπουλος	πέθανε, κάνει

Πίνακας 13. Ρηματικές συνάψεις για το λήμμα *άνδρας/άντρας* (ως υποκειμένο) στο σύνολο των δεδομένων

Στον Πίνακα 14 περιλαμβάνονται οι ρηματικές συνάψεις των *άνδρας/άντρας* όταν χρησιμοποιούνται σε θέση αντικειμένου. Παρατηρούμε ότι συνάπτονται με ρήματα αίσθησης, που συνδέονται κυρίως με την όραση, όπως *να δει, είδα, ανατηράγαμε, αντικρίσουμε*. Επίσης, συνάπτονται με ρήματα που δηλώνουν την αγάπη και τον έρωτα, όπως *εφίλησαν και πλαγιάζαν*. Τέλος, εμφανίζονται και ορισμένα με τα οποία οι άντρες εμφανίζονται ως *πάσχοντες* όπως *βρίζουνε και αποκεφάλισαν*.

Ποιητής	Ρηματικές συνάψεις
Βαλαωρίτης	τιμούν
Βάρναλης	βρίζουνε
Κάλβος	εφίλησαν
Καρυωτάκης	εδοκιμάσαμε
Παλαμάς	σέρνει, κάνει
Σολωμός	εδέχθ'
Ρίτσος	να δει, κρατάει, θηλάζει, να ζωγραφίσει, είπε, να ξεβασκάνουν, να μαζέψουν, δεν πλαγιάζαν, αποκεφάλισαν, ανατηράγαμε
Σικελιανός	αγερομάχεται, ν' αντικρίσουμε, παίρνανε, είδα
Σινόπουλος	πάρε, φτιάξε

Πίνακας 14. Ρηματικές συνάψεις για το λήμμα *άνδρας/άντρας* (ως αντικείμενο) στο σύνολο των δεδομένων

Οι ρηματικές συνάψεις του *αγοριού* όταν είναι σε θέση υποκειμένου παρουσιάζονται στον Πίνακα 15. Όπως φαίνεται, το αγόρι συνάπτεται με ρήματα κίνησης και το αντίθετο όπως *ανηφορίζουν, περάσαν, τρέχουν, κυκλοφορούν, χορεύουν, πήδησε* αλλά και *στέκουνε, κάθεται, κείτονταν*. Επίσης, συνάπτονται με ρήματα που δηλώνουν συναισθηματικές αντιδράσεις, όπως *έκλαιγε, γελάνε* και με ρήματα από το σημασιολογικό πεδίο της αγάπης και του έρωτα, όπως *πόθησε, να αγκαλιάσει*. Τέλος, με το ρήμα *γδύσαν* συνάπτονται μία φορά ως υποκείμενα στο έργο του Ρίτσου.

Ποιητής	Ρηματικές συνάψεις
Καρυωτάκης	ξεφωνίζει
Παλαμάς	πόθησε, να αγκαλιάσει, στέκουνε
Ελύτης	κάθεται, κοιτάζει, κρατούν, δεν κατέχουν, φυσούσαν, έσπρωγαν, παρατάνε
Ρίτσος	κρυφακούει, σημάδεψε, στέκεται, ανοίγει, έκλαιγε, σφίγγει, κρυβόταν, πήδησε, χτένιζε, κρούει, κρατάνε, μάκραναν, τρανέψουν, κρεμάσουν, κατεβαίνουν, χορεύουν, μέτραγαν, πέσαν, κυνηγήσανε, γδύσαν, φωτογράφισαν, κείτονταν, στήνουν, ανάβουνε, ανηφορίζουν, βρίσκαν, κολυμπήσουν, ξέρανε, περάσαν, βλαστημήσαν, κυκλοφορούν, ψάχνουν, μεγαλώσανε, γελάνε, τρέχουν

Πίνακας 15. Ρηματικές συνάψεις για το λήμμα *αγόρι* (ως υποκείμενο) στο σύνολο των δεδομένων

Οι ρηματικές συνάψεις του *αγοριού* όταν χρησιμοποιείται σε θέση αντικειμένου παρουσιάζονται στον Πίνακα 16. Όπως παρατηρείται, οι συνάψεις με το *αγόρι* ως αντικείμενο είναι πολύ λίγες και δεν μπορούν να οργανωθούν εύκολα σε ομάδες. Συνάπτεται με ορισμένα ρήματα αίσθησης που συνδέονται με την όραση όπως *αγνάντεα* (Παλαμάς), *τά 'δα* (Ρίτσος) και μερικά ρήματα κίνησης όπως *χορεύεις* (Βάρναλης), *σέρνουν* (Σαχτούρης), *ν' αρμενίσουνε* (Ρίτσος).

Ποιητής	Ρηματικές συνάψεις
Βάρναλης	χορεύεις, κρεμάσαν
Παλαμάς	μάζωνε, φέρουν, αγνάντεα, θα μολέψουν, φέρνετε
Σαχτούρης	σέρνουν
Ελύτης	να βρεις
Ρίτσος	τά' δα, ν' αρμενίσουνε

Πίνακας 16. Ρηματικές συνάψεις για το λήμμα *αγόρι* (ως αντικείμενο) στο σύνολο των δεδομένων

Συγκεντρωτικά, τα ευρήματα σε σχέση με τις ρηματικές συνάψεις των λημμάτων που μελετήθηκαν δείχνουν ότι για τις γυναίκες και τα κορίτσια εμφανίζονται περισσότερες συνάψεις, κάτι που εξηγείται και από τη γενική συχνότητα χρήσης των λημμάτων. Επίσης, στο σύνολο των λημμάτων καταγράφονται περισσότερες συνάψεις στις οποίες το λήμμα είναι υποκείμενο από εκείνες στις οποίες είναι αντικείμενο. Αυτό μπορεί να σημαίνει ότι τα μελετώμενα λήμματα που δηλώνουν το φύλο χρησιμοποιούνται περισσότερο σε θέση δράστη παρά υφίστανται μια ενέργεια. Πιο συγκεκριμένα, οι γυναίκες αναπαρίστανται να ασχολούνται με δουλειές του σπιτιού, να κινούνται στον χώρο, να επεξεργάζονται νοητικά όσα συμβαίνουν και να μιλούν, αλλά περισσότερο να εκφράζουν συναισθήματα και να έχουν συναισθηματικές αντιδράσεις. Επίσης, οι γυναίκες παρουσιάζονται ως το ερωτικό αντικείμενο των ανδρών, προς τις οποίες εκφράζονται συναισθήματα αγάπης και έρωτα, ενώ και εκείνες γδύνονται και ξεγυμνώνονται μπροστά στα μάτια των ανδρών. Τα κορίτσια κινούνται και εκείνα στον χώρο πιο ζωντανά από τις γυναίκες και εκφράζουν συναισθήματα αγάπης και έρωτα, όντας και εκείνα κατά κύριο λόγο ερωτικά αντικείμενα των ανδρών. Σε αντίθεση με τις γυναίκες δεν αναπαρίστανται να ασχολούνται με τις δουλειές του σπιτιού και επίσης περισσότερο παρακολουθούν όσα συμβαίνουν γύρω τους παρά παίρνουν θέση σε αυτά. Επίσης, και πάλι αντίθετα από τις γυναίκες, δεν χρησιμοποιούνται με ρήματα στα οποία έχουν τον ρόλο της πάσχουσας πράξεων όπως ο πνιγμός, η δολοφονία κ.λπ. Οι άνδρες αναπαρίστανται και εκείνοι να κινούνται στον χώρο και να συμμετέχουν σε δημόσιες συζητήσεις. Παράλληλα, τονίζονται για τους άνδρες οι λειτουργίες του σώματος και ενέργειες της καθημερινής ζωής, όπως το φαγητό, το ποτό, το κάπνισμα, ο ύπνος κ.λπ. Τέλος, αναπαρίστανται να πεθαίνουν και να δέχονται ενέργειες όπως ο αποκεφαλισμός και οι βρισιές ως πάσχοντες. Τα *αγόρια* συνάπτονται και εκείνα με ρήματα κίνησης και παρουσιάζονται να κινούνται πιο ζωντανά από τους άνδρες. Σημαντικά όμως για αυτά είναι και τα ρήματα με τα οποία δηλώνονται τα

συναισθήματά τους και οι συναισθηματικές τους αντιδράσεις και η έκφραση συναισθημάτων αγάπης και έρωτα προς άλλα πρόσωπα.

Κεφάλαιο 5: Συμπεράσματα

Στην εργασία αυτή μελετήθηκαν οι λεξιλογικές επιλογές για τη δήλωση του φύλου στο έργο δεκαπέντε Ελλήνων ποιητών του 19ου και 20ού αιώνα (Μ. Αναγνωστάκης, Α. Βαλαωρίτης, Κ. Βάρναλης, Κ.Π. Καβάφης, Α. Κάλβος, Κ. Καρυωτάκης, Κ. Παλαμάς, Μ. Σαχτούρης, Γ. Σεφέρης, Δ. Σολωμός, Ν. Εγγονόπουλος, Ο. Ελύτης, Γ. Ρίτσος, Α. Σικελιανός και Τ. Σινόπουλος), όπως είναι διαθέσιμο σε ψηφιακή μορφή στον διαδικτυακό τόπο της *Ανεμόσκαλας*. Η ανάλυση εστιάστηκε στη δήλωση του φύλου με τα λήμματα *γυναίκα*, *άνδρας/άντρας*, *κορίτσι* και *αγόρι*, τα οποία μελετήθηκαν ως προς τη συχνότητα χρήσης τους, τις σημασίες τους και τις λεξικές τους συνάψεις στο έργο των μελετώμενων ποιητών. Η μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθήθηκε ήταν εκείνη της Γλωσσολογίας Σωμάτων Κειμένων.

Με βάση τους συμφραστικούς πίνακες που μπορούν να δημιουργηθούν στην *Ανεμόσκαλα*, τα δεδομένα αναλύθηκαν ποσοτικά και ποιοτικά. Ως προς τη συχνότητα εμφάνισης, παρατηρήθηκε ότι συχνότερα από όλα τα λήμματα εμφανίζεται το λήμμα *γυναίκα*, ενώ το *άνδρας/άντρας* ακολουθεί με μεγάλη διαφορά. Συνολικά, οι λέξεις που δηλώνουν γυναίκες, μεγαλύτερης ή μικρότερης ηλικίας, είναι περίπου τρεις φορές συχνότερες από τις λέξεις που δηλώνουν άντρες, μεγαλύτερης ή μικρότερης ηλικίας. Η ποσοτική κυριαρχία του θηλυκού σε σχέση με το αρσενικό μπορεί να αποτελέσει την αρχή μιας συζήτησης για τους παράγοντες που την επηρεάζουν, αν δηλαδή συνδέεται με τη θεματική συγκεκριμένων ποιημάτων ή ευρύτερα της ποίησης ή αν συνδέεται με το γεγονός ότι οι ποιητές που μελετώνται είναι άνδρες. Στην *Ανεμόσκαλα* δεν περιλαμβάνεται το έργο καμίας ποιήτριας, με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή η σύγκριση μεταξύ γυναικών και ανδρών, κάτι που θα μπορούσε να αποτελέσει προέκταση αυτής της έρευνας.

Ως προς τις σημασίες των λημμάτων παρατηρείται ότι τα λήμματα που δηλώνουν το γυναικείο φύλο (*γυναίκα* και *κορίτσι*) εμφανίζουν μεγαλύτερη ποικιλία σημασιών από εκείνα που δηλώνουν το αντρικό φύλο (*άνδρας/άντρας* και *αγόρι*). Τα λήμματα έχουν κοινές σημασίες στα δεδομένα εκείνες του/της εκπροσώπου φύλου και του/της συζύγου ή αγαπημένου/αγαπημένης. Η *γυναίκα* εμφανίζεται και με τη σημασία της μητέρας ή της μέλλουσας μητέρας, ενώ η *γυναίκα* και το *κορίτσι* χρησιμοποιούνται και με τη σημασία της πόρνης, μια σημασία που είναι αρνητικά στιγματισμένη και εμφανίζεται μόνο για το γυναικείο φύλο.

Από τη μελέτη των επιθετικών συνάψεων των λημμάτων παρατηρήθηκε ότι στις γυναίκες (*γυναίκα* και *κορίτσι*) προβάλλεται περισσότερο η σεξουαλικότητα, ειδικά με τη χρήση του επιθέτου *γυμνή*, *γυμνό* και άλλων παρόμοιων, σε σχέση με τους άνδρες και τα αγόρια. Επιπλέον, οι γυναίκες χαρακτηρίζονται θετικά μέσω επιθετικών συνάψεων ως προς τη γλυκύτητά τους και τα θετικά συναισθήματά τους προς τους ανθρώπους και παρουσιάζονται ως κάτι ιερό, ενώ για τους άνδρες τονίζεται η δύναμη και ο ηρωισμός τους. Μόνο οι γυναίκες συνάπτονται με λεξιλόγιο που συνδέεται με την ηθική, είτε θετικά (*άσπιλη*) είτε αρνητικά (*αμαρτωλή*, *αδιάντροπες*), και όπως και τα κορίτσια εμφανίζονται με συνάψεις που συνδέονται με το γάμο (π.χ. *χήρα*, *άπρροικα*, *ανύπαντρα*). Ένα ακόμη εύρημα από τις επιθετικές συνάψεις είναι ότι το *αγόρι* εμφανίζει περισσότερες ομοιότητες στις συνάψεις με τη *γυναίκα* και το *κορίτσι* απ' ό,τι με τον *άνδρα/άντρα*, καθώς τονίζεται η ομορφιά του, η μικρή του ηλικία και εμφανίζεται ως χαριτωμένο και ανήμπορο.

Σε σχέση με τις ρηματικές συνάψεις των λημμάτων παρατηρήθηκε ότι στο σύνολό τους εμφανίζονται περισσότερες συνάψεις στις οποίες το λήμμα είναι υποκείμενο από εκείνες στις οποίες είναι αντικείμενο. Το εύρημα αυτό μας οδηγεί στην υπόθεση ότι τα μελετώμενα λήμματα που δηλώνουν το φύλο χρησιμοποιούνται περισσότερο σε θέση δράστη παρά υφίστανται μια ενέργεια, κάτι όμως που χρειάζεται να μελετηθεί περαιτέρω. Όπως φάνηκε από την ανάλυση των δεδομένων, οι γυναίκες αναπαρίστανται να ασχολούνται με δουλειές του

σπιτιού, να κινούνται στον χώρο, να επεξεργάζονται νοητικά όσα συμβαίνουν και να μιλούν, αλλά περισσότερο να εκφράζουν συναισθήματα και να έχουν συναισθηματικές αντιδράσεις. Επίσης, παρουσιάζονται ως το ερωτικό αντικείμενο των ανδρών, όπως και τα κορίτσια, αλλά και ως πάσχουσες πράξεων όπως ο πνιγμός, η δολοφονία κ.λπ. Οι άνδρες, από την άλλη πλευρά, αναπαρίστανται να κινούνται στον χώρο και να συμμετέχουν σε δημόσιες συζητήσεις. Για τους άνδρες τονίζονται οι λειτουργίες του σώματος και ενέργειες της καθημερινής ζωής, όπως το φαγητό, το ποτό, το κάπνισμα, ο ύπνος κ.λπ., ενώ αναπαρίστανται να πεθαίνουν και ως πάσχοντες ενεργειών όπως ο αποκεφαλισμός και οι βρισιές. Τα αγόρια αποκλίνουν από τους άνδρες στις ρηματικές τους συνάψεις ως προς το ότι συνάπτονται και με ρήματα με τα οποία δηλώνονται τα συναισθήματά τους και οι συναισθηματικές τους αντιδράσεις.

Συνολικά, τα ευρήματα της έρευνας υποδεικνύουν ότι υπάρχει ασυμμετρία σε σχέση με τη λεξιλογική δήλωση των δύο φύλων. Τα λήμματα *γυναίκα* και *κορίτσι* χρησιμοποιούνται συχνότερα στα δεδομένα από τα λήμματα *άνδρας/άντρας* και *αγόρι*, με συχνότερο λήμμα στα δεδομένα τη *γυναίκα*. Παράλληλα, τα λήμματα που δηλώνουν το γυναικείο φύλο χρησιμοποιούνται με μεγαλύτερη ποικιλία σημασιών και ειδικότερα με την αρνητικά στιγματισμένη σημασία της «πόρνης». Η αναφορά στην ηθική των γυναικών επανέρχεται στις επιθετικές συνάψεις για τις γυναίκες, στις οποίες η γυναίκα μπορεί να είναι *άσπιλη*, αλλά και *αμαρτωλή*. Στις γυναίκες και στα κορίτσια προβάλλεται επίσης περισσότερο η σεξουαλικότητά τους, ενώ παρουσιάζονται ως το ερωτικό αντικείμενο των ανδρών. Αντίθετα, οι άνδρες συνδέονται με τα χαρακτηριστικά της δύναμης και του ηρωισμού και γενικά παρουσιάζονται να συμμετέχουν στη δημόσια ζωή και να εμπλέκονται σε δραστηριότητες της καθημερινής ζωής. Τέλος, τα αγόρια φαίνεται να συγκλίνουν περισσότερο με τις γυναίκες και τα κορίτσια ως προς την παρουσίασή τους παρά με τους άνδρες, καθώς εμφανίζονται πιο αδύναμα και συναισθηματικά.

Τα ευρήματα της έρευνας αυτής μπορούν να αποτελέσουν ερέθισμα για την ανάπτυξη ερευνητικών υποθέσεων για τους συγκεκριμένους ποιητές και τα συγκεκριμένα έργα, που θα λαμβάνουν υπόψη τους διαστάσεις που δεν μελετήθηκαν στην παρούσα εργασία, όπως τη χρήση των λημμάτων που μελετήθηκαν στο ευρύτερο συγκείμενό τους, στο περικείμενο των συγκεκριμένων ποιημάτων στα οποία εμφανίζονται, αλλά και του συνολικού έργου κάθε ποιητή. Τέλος, καθώς το βιολογικό αλλά και το κοινωνικό φύλο και ο σεξουαλικός προσανατολισμός των ποιητών είναι πιθανό να επηρεάζει τη χρήση των λημμάτων, είναι σημαντικό να μελετηθούν και έργα ποιητριών ώστε να μελετηθεί και αυτός ο παράγοντας, κάτι που δεν ήταν εφικτό στη συγκεκριμένη έρευνα, επειδή η Ανεμόσκαλα περιλαμβάνει μόνο ποιητικά έργα ανδρών δημιουργών.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Ακριτίδου, Μ. (2021). *Ανεμόσκαλα. Ψηφιακό σώμα κειμένων και συμφραστικοί πίνακες για σημαντικούς Νεοέλληνες ποιητές του 19ου και 20ού αιώνα*. Διαθέσιμο στο: <https://www.greek-language.gr/Resources/literature/tools/concordance/index.html>
- Αρχάκης, Α. & Κονδύλη, Μ. (2002). *Εισαγωγή σε ζητήματα κοινωνιογλωσσολογίας*. Αθήνα: Νήσος.
- Αρχάκης, Α. & Τσάκωνα, Β. (2011). *Ταυτότητες, αφηγήσεις και γλωσσική εκπαίδευση*. Αθήνα: Πατάκης.
- Butler, J. (1993). *Bodies that matter: The discursive limits of sex*, London: Routledge.
- Butler, J. (2009). Performativity, precarity and sexual politics. *Revista de Antropología Iberoamericana*, 4(3), I- XII.
- Butler, J. (2011). Από την επιτελεστικότητα στην επισφάλεια. Στο Α. Αθανασίου (επιμ.), *Επιτελεστικότητα και επισφάλεια. Η Τζούντιθ Μπάτλερ στην Αθήνα* (Μτφρ. Α. Γαβριηλίδης). Αθήνα: Νήσος, 59-80.
- Braidotti, R. (2008). Ενσώματη ταυτότητα, έμφυλη διαφορά και το νομαδικό υποκείμενο. Στο Α. Αθανασίου (επιμ.), *Φεμινιστική θεωρία και πολιτισμική κριτική* (Μτφρ. Μ. Μηλιώρη). Αθήνα: Νήσος, 189-211.
- Γιαννακόπουλος, Κ. (επιμ.) (2006). *Σεξουαλικότητα. Θεωρίες και πολιτικές της ανθρωπολογίας*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Γούτσος, Δ. & Φραγκάκη, Γ. (2015). *Εισαγωγή στη γλωσσολογία σωμάτων κειμένων*. Ηλεκτρονικό βιβλίο. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://hdl.handle.net/11419/1932>
- Cameron, D. & Kulick, D. (2003). *Language and Sexuality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cermakova, A. & Mahlberg, M. (2021). The representation of mothers and the gendered social structure of nineteenth century children's literature. *English Text Construction* 14(2), 119-149.
- Conell, R. (2006). *Το κοινωνικό φύλο*. Αθήνα: Επίκεντρο.
- De Beauvoir, S. (1955). *Το δεύτερο φύλο*. Αθήνα: Κάκτος.
- Delphy, C. (1993) Rethinking sex and gender. *Women's Studies International Forum*, 16, 3-7.
- Fragaki, G. & Goutsos, D. (2015). Women and men talking about men and women in Greek. In J. Romero-Trillo (ed.) *Yearbook of Corpus Linguistics and Pragmatics*. Berlin: Springer, 89-115.
- Foucault, M. (1980). *Ιστορία της σεξουαλικότητας: Η δίψα της γνώσης*. Αθήνα: Ι.Δ. Πασσάς.
- Foucault, M. (1981). *Η αρχαιολογία της γνώσης*. Αθήνα: Κάκτος.
- Giddens, A. (1992). *Modernity and Self Identity*. Cambridge: Polity Press.
- Goutsos, D. & Fragaki, G. (2009). Lexical choices of gender identity in Greek genres: The view from corpora. *Pragmatics* 19(3), 317-340.
- Θώμου, Π. (2003). Λεξιλογικές συνάψεις (lexical collocations) σε ονοματικές φράσεις στο λόγο φυσικών και μη φυσικών ομιλητών της ελληνικής. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 22, 253-264.
- Holmes, J. (2016). *Εισαγωγή στην κοινωνιογλωσσολογία*. (Μτφρ. Στ. Λαμπροπούλου). Αθήνα: Πατάκης.
- Κανάκης, Κ. (2011). Εισαγωγή: πόθεν γλώσσα-και-σεξουαλικότητα; Στο Κ. Κανάκης (επιμ.), *Γλώσσα και σεξουαλικότητα. Γλωσσολογικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 13-46.
- Κανάκης, Κ. (2022). Γλώσσα, φύλο και σεξουαλικότητα. Στο Δ. Γούτσος & Σπ. Μπέλλα (επιμ.) *Κοινωνιογλωσσολογία*. Αθήνα: Gutenberg, 163-197.

- Κογκίδου, Δ. & Πολίτης, Φ. (2006). Προλογικό Σημείωμα. Στο R. Connell, *Το κοινωνικό φύλο*, Αθήνα: Επίκεντρο.
- Κόκορης, Δ. (2015). *Σημειώσεις για την λογοτεχνία ως φιλολογικό-διδακτικό υλικό*. Θεσσαλονίκη: Ζυγός.
- Λαμπροπούλου, Σ. (2014). Κοινωνικό φύλο: Μέθοδοι και προσεγγίσεις. Στο Μ. Γεωργαλίδου, Μ. Σηφιανού & Β. Τσάκωνα (επιμ.), *Ανάλυση Λόγου: Θεωρία και εφαρμογές*. Αθήνα: Νήσος, 399-440.
- Μακρή-Τσιλιπάκου, Μ. (2010). Η «γυναικεία γλώσσα» και η γλώσσα γυναικών. Στο Β. Καντσά, Β. Μουτάφη & Ε. Παπαταξιάρχης (επιμ.), *Φύλο και κοινωνικές επιστήμες στη σύγχρονη Ελλάδα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 119-146.
- Μιχάλη, Μ. (2019). *Κείμενα και έμφυλες ταυτότητες: Η κατασκευή του φύλου σε μαθητικά γραπτά στο πλαίσιο του μαθήματος της λογοτεχνίας*. Διδακτορική Διατριβή. Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Mackridge, P. (2019). Σχόλια ξαναδιαβάζοντας τον Κάλβο. *Κονδυλοφόρος* 17, 9-23.
- Martin, E. (2006). Το ωάριο και το σπερματοζωάριο: Πώς η επιστήμη έπλασε ένα ειδύλλιο βασισμένο στους στερεότυπους ανδρικούς και γυναικείους ρόλους. Στο Α. Αθανασίου (επιμ.), *Φεμινιστική θεωρία και πολιτισμική κριτική* (Μτφρ. Π. Μαρκέτου, Μ. Μηλιώρη & Αι. Τσεκένης). Αθήνα: Νήσος, 313-334.
- Πολίτης, Λ. (1983). *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: ΜΙΕΤ.
- Pavlidou, Th-S. (2003). Women, gender and Modern Greek. In M. Hellinger & H. Bussmann (eds), *Gender Across Languages* (vol. 3). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 175-199.
- Schilling, N. (2011). Language, gender and sexuality. In Mesthrie, R (ed.) *The Cambridge Handbook of Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 218-237.
- Sigley, R. & Holmes, J. (2002). Looking at *girls* in corpora of English. *Journal of English Linguistics* 30(2), 138-157.
- Τσοκαλίδου, Ρ. (2001). Γλώσσα και φύλο. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Διαθέσιμο στο: https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_b8/index.html
- Talbot, M. (2010). *Language and Gender*. Cambridge. Polity Press.
- Tannen, D. (1990). *You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation*. New York: Ballantine Books.
- Wittig, M. (2006). Δεν γεννιέσαι γυναίκα. Στο Α. Αθανασίου (επιμ.), *Φεμινιστική θεωρία και πολιτισμική κριτική* (Μτφρ. Π. Μαρκέτου, Μ. Μηλιώρη, & Αι. Τσεκένης). Αθήνα: Νήσος, 409-422.
- Χαραλαμπάκης, Χ. (επιμ.), (2014). *Χρηστικό λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας*. Ακαδημία Αθηνών. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.

Περίληψη

Στην εργασία μελετήθηκαν οι λεξιλογικές επιλογές για τη δήλωση του φύλου στο έργο δεκαπέντε Ελλήνων ποιητών του 19ου και 20ού αιώνα, όπως είναι διαθέσιμο σε ψηφιακή μορφή στον διαδικτυακό τόπο της *Ανεμόσκαλας*. Η ανάλυση εστιάστηκε στη δήλωση του φύλου με τα λήμματα *γυναίκα*, *άνδρας/άντρας*, *κορίτσι* και *αγόρι*, τα οποία αναλύθηκαν ως προς τη συχνότητα χρήσης τους, τις σημασίες και τις λεξικές τους συνάψεις. Η μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθήθηκε ήταν εκείνη της Γλωσσολογίας Σωμάτων Κειμένων. Τα ευρήματα της έρευνας υποδεικνύουν ότι υπάρχει ασυμμετρία σε σχέση με τη λεξιλογική δήλωση των δύο φύλων. Τα λήμματα *γυναίκα* και *κορίτσι* χρησιμοποιούνται συχνότερα στα δεδομένα από τα λήμματα *άνδρας/άντρας* και *αγόρι*, με συχνότερο λήμμα στα δεδομένα το *γυναίκα*. Παράλληλα, τα λήμματα που δηλώνουν το γυναικείο φύλο χρησιμοποιούνται με μεγαλύτερη ποικιλία σημασιών και ειδικότερα με την αρνητικά στιγματισμένη σημασία της «πόρνης». Από την ανάλυση των λεξικών συνάψεων των λημμάτων παρατηρείται ότι στις γυναίκες και στα κορίτσια προβάλλεται περισσότερο το στοιχείο της σεξουαλικότητας, καθώς παρουσιάζονται ως ερωτικό αντικείμενο των ανδρών. Αντίθετα, οι άνδρες συνδέονται με τα χαρακτηριστικά της δύναμης και του ηρωισμού και γενικά παρουσιάζονται να συμμετέχουν στη δημόσια ζωή και να εμπλέκονται σε δραστηριότητες της καθημερινής ζωής. Τέλος, τα αγόρια φαίνεται να συγκλίνουν περισσότερο με τις γυναίκες και τα κορίτσια ως προς την παρουσίασή τους παρά με τους άνδρες, καθώς εμφανίζονται πιο αδύναμα και συναισθηματικά.

Λέξεις-κλειδιά: *Ανεμόσκαλα*, λεξικές συνάψεις, λεξιλόγιο, ποίηση, φύλο

Abstract

The study focuses on lexical choices for gender in the works of fifteen Greek poets of the 19th and 20th centuries, as they are accessible in a digital form through the site of *Anemoskala*, a digital tool for the study of Modern Greek literature. The lemmas *γυναίκα* (= woman), *άνδρας/άντρας* (= man), *κορίτσι* (= girl) and *αγόρι* (= boy) were searched and were subsequently analysed with regard to their frequency of use, meanings and lexical collocations, following a Corpus Linguistics approach. The findings of the study indicate an asymmetry in the lexical representation of the two genders. The lemmas for *woman* and *girl* are used more frequently than the lemmas for *man* and *boy*; the most frequent lemma in the data is that for *woman*. In parallel, the lemmas for the female gender are used with a wider spectrum of meanings, including the negatively evaluated meaning of “prostitute”. The analysis of lexical collocates suggests that women and girls are especially presented in relation to their sexuality and appear as men’s love objects. By contrast, men are associated with features such as power and heroism and are in general presented through their participation in public life and everyday activities. In addition, boys seem to be more similar to women and girls rather than men in their representation, as they are presented as fragile and emotional.

Keywords: *Anemoskala*, collocations, vocabulary, poetry, gender